

Beteckning: Rel ex B ht 2007:1



Institutionen för humaniora och samhällsvetenskap

Religionsundervisning ur fas med samtiden
En kvalitativ granskning av pedagogisk praktik i en åländsk
grundskola

Anette Fagerlund
December 2007

Examensarbete B, 15 högskolepoäng
Religionsvetenskap

Examensarbete i religionsvetenskap LP 60 B
Lärarprogrammet
Handledare: Jari Ristiniemi

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. Inledning	s 3
1.1 Bakgrund	s 3
1.2 Syfte	s 3
1.3 Metod	s 4
1.4 Begrepp	s 5
1.4.1 Humanism	s 5
1.4.2 Globalisering/Internationalisering	s 6
1.4.3 Sekularisering	s 6
2. Historia	s 8
2.1 Äldre historia, 1200-talet – 1600-talet	s 8
2.2 1700-talet – 1800-talet	s 10
2.3 Modern historia	s 12
3. Normativa dokument	s 15
3.1 Skollagen	s 15
3.2 Läroplanen	s 15
3.3 Arbetsplanen	s 17
4. Religionsundervisning i praktiken	s 18
4.1 Från religiös självklarhet till sekularisering	s 18
4.2 Humanismen som norm	s 20
4.3 Praktisk pedagogik ur fas	s 21
5. Avslutning	s 23
5.1 Slutsatser	s 23
Litteraturförteckning	s 26
Bilagor	
1	s 27
2	s 29
3	s 32
4	s 33
5	s 35

1. Inledning

På Åland lever i dag människor från ett tjugotal olika länder. De bär med sig sin kultur, och även om de inte aktivt utövar den, också sin religion. I Finland finns just nu 55 registrerade religionssamfund. Förutom lutherska och ortodoxa kyrkan ingår frikyrkliga samfund och de stora världsreligionerna, varav till exempel de muslimska samfunden närmar sig ett tjugotal. (Hbl, s.12, 2004.05.06) I det ”nya” Europa som vi och 24 andra EU- länder nu tillhör finns ett stort antal kulturer och religioner. Det är ett Europa som vi både vill och också vet att våra barn inte kan undgå att leva i.

1.1 Bakgrund

Under min första termin som lärarstuderande gick jag en kurs som hette ”Värdegrund i ett demokratiskt samhälle”. Kursen resulterade i en essä där jag reflekterade över den åländska läroplanen utgående från de etiska grundvärderingar och den fostrande verksamhet som skolan skall arbeta med. Den kritiska läsningen av läroplanen visade att skrivningar om värdegrundsbegreppen kön och klass fanns med, men att till exempel begreppen etnicitet, religion och sexuell läggning lyste med sin frånvaro. Om detta beror på att läroplanen börjar bli föråldrad eller inte är oklart, men faktum kvarstår. Det är lite överraskande att hitta formuleringar som dessa, med tanke på att en läroplan är ett väldigt viktigt normativt dokument.

När jag sedan studerade religionsdidaktik och satte den svenska respektive den åländska läroplanen under lupp, blev jag intresserad av vad den konfessionella religionsundervisningen på Åland innebar i förhållande till begrepp som globalisering, internationalisering, Europafrågor och ett mångkulturellt samhälle. Jag blev nyfiken på huruvida den åländska skolans tillämpning av de normativa texter som grundskolelagen och läroplanen utgör, appellerar till dagens verklighet, som den uttrycks i den offentliga debatten i medier och hos allmänheten.

I augusti 2003 fick Finland en ny religionsfrihetslag, den tidigare daterade sig till 1922. Målet med den nya lagen är att alla religiösa samfund i Finland skall vara jämlika och autonoma. Till samfundsstatusen är kopplad en statlig garanti om undervisning i den egna religionen. (Hbl, s. 12, 2004.05.06) I praktiken innebär det att om elevens vårdnadshavare begär undervisning i elevens egen religion, och det finns tre elever som hör till religionen i fråga, måste skolan ordna den. (GrUL § 13 mom.3, GymnL § 9 mom.3) För landskapet Ålands del innebär den nya religionsfrihetslagen att bestämmelser om undervisningen i religions- och livsåskådningskunskap i grundskolelagen måste korrigeras. (Utr.2004, s.2)

1.2 Syfte

Vi lever i en tid och i en värld som förändras snabbt och hela tiden. Många institutioner som länge stått för stabilitet och legitimitet tycks ha förlorat mycket av sin auktoritet. Vi människor kan reagera med hopp och förtröstan eller med apati och förvisning om att nästa generation får ta hand om problemen. Per Dalin menar att dagens kaos är ett nödvändigt stadium i övergången till ett fundamentalt annorlunda världssamhälle. Och att de människor som arbetar med utbildning, som förbereder morgondagens medborgare måste ta ställning och handla nu. (Dalin, 1994, s.11)

På 1970 och -80-talen gällde det att internationalisera undervisningen, att lära känna världen och beskriva andra kulturer. I dag, i en globaliserad värld är det fråga om att lära sig att leva med varandra, i fred, i ett samspel mellan olika kulturer. Att undervisningen ses som en av de centralaste aktörerna för att främja denna fredskultur är knappast en överdrift. Göran von Bondsdorff skriver i en debattartikel:

”I den universella världsbilden är fredsfostran anknuten till den globala etiken. I denna kan ingå sådana principer som är gemensamma för alla religioner. Man kan omfatta dem utan att behöva diskutera vilken religion som är bättre. Global etik vore ett lämpligt objekt för studium i alla läroanstalter på hela jordklotet. Ett annat sådant objekt är mänsklighetens historia utan anknytning till något speciellt land. En sådan allmän översikt skulle underlätta förståelsen mellan olika kulturer. Det hindrar inte att var och en därutöver skulle studera sitt eget lands historia mot bakgrunden av den allmänna världsutvecklingen.” (Hbl, 2004.07.11, s.)

Men vad är det man skall planera för? Att det är gårdagens problem som bestämmer hur morgondagens skola inte skall se ut, är vanligt i dagens läroplansarbete. Men hur skall vi planera när vi inte vet hur framtiden ser ut? Dalin har som alternativ att vi planerar för ett samhälle vi *vill* att våra barn skall forma. (Dalin, 1994, s.45)

Skolan och samhället är två oskiljaktiga komponenter. Samhället påverkar skolan bland annat genom de normativa dokument som skolans verksamhet vilar på. Politik och samhällsordningar sätter sin prägel på skollagar och läroplaner. Skolan skickar ut framtidens samhällsmedborgare som i sin tur kommer att påverka kommande generationers skola. Detta är en spiral i ständig utveckling. Åtminstone borde den vara det.

”Ifall du vill böja ett träd, böj det medan det är ungt, ifall du låter det växa för högt är risken stor att det bryts av.” (Kenyanskt ordspråk)

Frågan är om religionsundervisningen förändras i takt med tiden, och om lärarna reflekterar över det. I min undersökning ställs målen i läroplan och styrdokument mot tre pedagogers praktiska erfarenhet. Undersökningen är gjord i en av Ålands tjugosex grundskolor.

Syftet med denna uppsats är att:

1. undersöka hur undervisningen i religionskunskap förhåller sig till målen som skollagen och läroplanen ställer.
2. undersöka hur lärare uppfattar undervisningen och målen.

1.3 Metod

Min uppsats bygger på en textanalys av de normativa texter som grundskolelagen och läroplanen utgör, samt intervjuer med lärare som representerar den konkreta verkligheten. På grund av den ständigt aktuella debatten om Europafrågor, internationalisering, globalisering och ett mer och mer mångkulturellt samhälle, har jag valt att lyfta begrepp och uttryck ur de normgivande dokumenten, vilka jag tycker hör ihop med dessa frågor.

Inför valet av metod behövde jag ta ställning till om jag skulle göra en kvalitativ eller en kvantitativ undersökning. Eftersom jag var intresserad av hur lärare upplever sin värld, valde jag den kvalitativa metoden. (Bell, 1995, s.13) Den kvalitativa forskningen är i hög grad

kopplad till undersökarens förhandsuppfattning, och därför måste hon vidga sin förståelse och teoretiska kunskap. (Patel & Tebelius, 1987, s.47) Det har jag gjort genom att se på fenomenet ur ett historiskt perspektiv och genom att infoga olika förklaringsgrunder till detsamma. Eftersom den kvalitativa forskningen bygger på förutsättningen att man genom språket kan ta del av någon annans värld, blev intervjumetoden ett naturligt val. (Patel & Tebelius, 1987, s.45) Min avsikt var alltså att undersöka vad lärare tycker om religionsundervisningen och hur de uppfattar att de lyckats med sin uppgift att nå målen. Hur mycket reflekterar lärare över normativa texter? Tänker de på hur stor betydelse deras värderingar har, och märks dessa i lärarens tolkning av måldokumentet?

För att få svar på dessa frågor har jag valt att intervjua tre lärare. En av lärarna har arbetat över tjugo år, en har arbetat lite över tio år och en lärare har bara några yrkesverksamma år bakom sig. Dessa val har jag gjort för att få med både lång, praktisk erfarenhet och en nyutbildad lärares pedagogiska idealism.

Lärarna får innan intervjuerna titta igenom både frågorna och det dokument där jag har lyft ut uttryck och meningar ur läroplanen och grundskolelagen. Läroplanen kommer jag också att ha till hands under intervjuerna.

Respondenternas namn är fingerade.

Gustav, klasslärare, examen 1981 i Vasa.

Birgitta, mellanstadielärare, examen 1990 i Gävle.

Klara, grundskollärare svenska/so 4-9, examen 1999 i Gävle.

1.4 Begrepp

Följande begrepp ligger till grund för analysdelen, och bör därför definieras som en grundförutsättning för texten. De centrala begreppen i denna uppsats både bygger upp och styr hur vi tänker kring livsåskådning och religion, men är inte alls självklara eller enkla.

1.4.1 Humanism

Uttrycket humanism uppfattas oftast som någonting positivt mänskligt, humant.

”2) i sht *filos.* om livsåskådning som utgår från det rent mänskliga o. de mänskliga intressena. ... Norström sätter ofta humanism som motsats till naturalism.” (SAOB, 1932)

”2 (mer allmänt) livsåskådning som innebär respekt för den enskilda människan och försvar för centralt mänskliga värden” (Bonniers svenska ordbok, 2002)

Jag uppfattar begreppet humanism som centralt för både religion och livsåskådning eftersom det betonar alla människors lika värde framom olika trosinriktningar. I min uppsats kommer jag att använda mig av den definitionen, men jag kommer också i analysen att visa att den inte är oproblematiserad. Hos oss här i Norden definieras humanism som någonting eftersträvansvärt, ett ideal. Men uttrycket humanism används också som motsatsen till kristendom, en livsåskådning som tar avstånd från det gudomliga. I till exempel USA använder man ordet som ett uttryck för ateism. (Orlenius, 2001, s.24)

1.4.2 Globalisering/ Internationalisering

”det att sprida ngt över hela världen (spec. om världsekonomin)” (Bonniers svenska ordbok, 2002) [globalisering]

”(politisk) strävan att öka kontakter och samarbete över nationsgränserna särsk. på bred folklig basis” (NEO, 1995) [internationalisering]

Jag har valt att slå ihop uttrycken globalisering och internationalisering under en rubrik eftersom bägge två står för en yttre påverkan på vår kultur och vår livsåskådning. Både begreppen globalisering och internationalisering används oftast i positiva ordalag för att visa att världen finns här hos oss. Vi kan äta och köpa nästan vad vi vill från jordens alla hörn, och vår egen kultur tillförs nya inslag. Men globaliseringen har också en baksida. Ekonomisk globalisering och ideologisk osäkerhet skapar tendenser där människor försöker återskapa religiösa, etniska och språkliga identiteter. Andy Hargreaves menar att det postmoderna samhällstillstånd vi lever i är fyllt av sådana paradoxer. Sett ur ett nationellt perspektiv, verkar ingen längre veta vem de är, och globaliseringen kan leda till etnocentrism.

”Det är en paradox att den ökande globaliseringen ska leda till en så kraftig defensiv och navelskådande strategi i skolorna, och att obligatoriska läroplaner så lätt kan hakas på kraven på nationell återuppbyggnad. Naturligtvis är det viktigt att återupprätta och reflektera över den lokala kulturen och känslor av gemenskap, vare sig det gäller etniska kulturer eller nationella kulturer. Men det är också viktigt att unga människor lär sig att bli medvetna om och känna ansvar för de globala dimensionerna i den värld de lever i. Global undervisning är inte bara ytterligare ett skolämne, utan ett perspektiv som utgör en utmaning för den eventuella etnocentriciteten inom de rådande ämnena och som därför är svår att passa in i de existerande ämnesbaserade läroplanerna och den struktur som växt fram kring dem.” (Hargreaves, 1998, s. 61ff)

Problemet för en lärare i klassrummet är att på det praktiska planet balansera globaliseringens positiva och negativa sidor. Jag vill visa att en större medvetenhet om globalisering/internationalisering är nödvändig för att religionsundervisningen ska vara relevant i dagens värld.

1.4.3 Sekularisering

”göra världslig; förvärldsliga, avkristna; överflytta från kyrklig till världslig myndighet” (SAOL, 1998)

Kyrkan var en gång vår starkaste bärare och förmedlare av samhällets normer. Idag är dess roll förändrad och försvagad. Dalin listar kyrkans roll idag:

”- Huvuddelen av befolkningen går inte till gudstjänsterna i kyrkan. ...
 - Kyrkan har förlorat sin roll som samhällets centrala normförmedlare - i konkurrens med gamla och nya ideologier i ett allt mer pluralistiskt samhälle.
 - Kyrkans makt över folkets moral är antagligen mindre än tidigare.
 - Många av de gamla helgdagarna har blivit lediga dagar.
 - Det hektiska moderna samhället ger knappast utrymme för meditation och eftertanke över livets grundläggande frågor om liv och död och livets mening - det som är de egentliga religiösa frågorna.
 - Tomrummet fylls av många profeter. Varje generation måste själv skapa sin kulturella och etiska grund. De unga står utan bagage.” (Dalin, 1994, s. 27f)

Finland har inte haft statskyrka sedan 1869, men några drag av statskyrkotradition finns ändå kvar. Till exempel föregås riksdagens öppnande av en gudstjänst. (Hbl, s.12, 2004.05.06) Också de flesta grundskolor går av tradition till kyrkan en gång före jullovet, och en gång innan sommarledigheten tar vid. Att detta inte är en speciellt populär tradition bland skolbarnen märks tydligt såväl innan promenaden till kyrkan, som i kyrkbänken. Jag menar att begreppet sekularisering är centralt eftersom elevernas verklighet och vardag allt mer är separerad från den kristna traditionen och den religiösa sfären över huvud taget.

2. Historia

I detta stycke visar jag i en historisk genomgång hur kyrkan och religionsundervisningen under lång tid följts åt, och till och med varit synonyma, för att i modern tid allt mer gå skilda vägar. Det som tidigare var naturligt och ömsesidigt relevant är därmed inte självklart längre. Den historiska genomgången visar också hur utvecklingen gått mot en gradvis separation av stat, kyrka och skola, på gott och ont.

I genomgången som nu följer, kommer jag av naturliga skäl att till en början fokusera på Sverige. Efter det att Finland blivit självständigt kommer jag fortfarande att referera till Sverige, eftersom man på Åland så länge man har haft rätt att lagstadga om skolan, tagit influenser både från öst och väst.

2.1 Äldre historia 1200-talet – 1600-talet

Genom kloster, domkapitel och stiftstäder kom lärdom och böcker till Norden på 1000-talet. Finland och Åland hörde sedan 1200-talet till Sverige. Eleverna i de medeltida kloster- och domkyrkoskolorna var till största delen fattiga pojkar. Undervisningen vet man inte mycket om, men sång och praktiskt inriktad prästundervisning torde ha förekommit.

Folkundervisning i vidare mening kunde man ännu inte tala om, men kyrkan hade intresse av att nå de flesta med sina sakrament och sin kontroll. Sålunda växte en grundläggande kyrklig folkfostran fram.

Under högmedeltiden började handeln i Europa att blomstra. Köpmännen började ställa krav på en speciell skolning. Handeln var internationell och latinet var det språkliga kommunikationsmedel som stod till buds. Men utöver den undervisning som de kyrkliga skolorna tillhandahöll behövde framtidens handelsmän lära sig räkning och navigationskonst. Också insikter i juridiken, för att klara av invecklade internationella handelsbestämmelser behövdes. Dessa skolor med mer profan inriktning kallades stadsskolor och fanns med säkerhet i Sverige från början av 1300-talet. Skolornas inställning till kyrkan varierade. Carl Ivar Sandström skriver i *Utbildningens idéhistoria*:

”Ibland var de helt fristående t.o.m. via påvligt tillstånd, ibland, kanske oftast, var de en kompromiss, och för att få latinkunniga lärare var de praktiskt taget alltid beroende av folk utbildade inom kyrkans undervisningsanstalter. Gudsfruktan var förvisso angelägen även för köpmän.” (s. 53)

Det var kyrkan under medeltiden som skapade grundvalarna för skolväsendet. Men inom dess egna led, främst inom universiteten, grodde andliga och intellektuella krafter som kyrkan i längden inte kunde rå på. Krafter som skulle komma att hota kyrkans auktoritet. Dessa idéer och strömningar hade under lång tid vuxit fram tack vare teknisk utveckling och genom ekonomisk tillväxt. Begrepp som renässans, humanism och reformation är alla namn på strömningar som nu bröt igenom.

När reformationen drog fram genom Europa på 1500-talet hamnade de etablerade undervisningsanstalterna i katastrofläge. Eftersom klostren stängdes flyttade munkarna till trakter där påvens makt inte hotades. För reformatörerna blev uppbyggnaden av ett nytt undervisningssystem en av de viktigaste uppgifterna. Martin Luthers krav på en allmän folkundervisning grundade sig på uppfattningen om att varje människa måste undervisas för att komma till insikt om sin syndiga natur. Hörnstenarna i den kristna tron skulle ge tillräcklig ledning för det vardagliga livet.

I Sverige som under den här tiden regerades av Gustav Vasa, genomfördes inte reformationen tack vare eller på grund av religiöst intresse, utan den passade Gustav Vasas politiska och ekonomiska syn på hur staten skulle styras.

Sandström menar att hela 1500-talet genomsyrades av en försämring av undervisningsläget på alla nivåer, särskilt vid universiteten. Detta berodde inte bara på det ekonomiska läget utan också på att Gustav Vasa ville göra sig av med medeltida traditioner och synsätt. Samtidigt oroade nedgången i elevantal Gustav Vasa, han behövde ju utbildat folk till sina räknekammare och till sin förvaltning, och 1571 kom den första skolordningen. Planen fanns intryckt i kyrkoordningen och målsättningen var att sockenprästen skulle se till att varje församlingsbo kunde huvudmomenten i Lilla katekesen.

”Den egentliga skolordningen fastställde att skolan skulle omfatta tre till fyra klasser, där de helt dominerande ämnena var latin och kristendom jämte sång. Frivilligt och under förutsättning att man kunde anskaffa lärare kunde vissa andra ämnen läsas, bl.a. grekiska och hebreiska, vilka båda ämnen mot slutet av 1500-talet infördes obligatoriskt vid några skolor. Skolans huvudmål var givetvis att utbilda lutherska präster.” (Sandström, 1997, s. 72f)

1600-talet brukar i historiska sammanhang kallas stormaktstiden. Den var under detta århundrade som trettioåriga kriget, det stora religionskriget, satte Sverige på den europeiska storpolitikens karta.

”Vi må tycka illa om denna beteckning, men det väsentliga med den ligger i det faktum, att Sverige därmed för första gången på allvar kom in i den europeiska gemenskapen, in i den stora intellektuella diskussionen, in i den konstnärliga och litterära uppblomstringen.” (Sandström, 1997, s. 75)

Den vetenskapliga och allmänskulturella utveckling som gjorde 1600-talet så storartat berodde naturligtvis på både onda och goda processer i det politiska och religiösa livet. 1600-talet hade också på sikt en väldig inverkan på skolan och undervisningens utveckling och innehåll. I ett Sverige i expansion behövdes utbildat folk, en ämbetsmannakår som skulle vara europeiskt gångbar. För Gustav Vasas sonson Gustav II Adolf var skola och utbildning ett viktigt intresseområde och han ansåg att utbildningen skulle inriktas på statens och vardagslivets behov. 1611 kom en ny skolordning och tack vare ekonomiska resurser och en bildningsinriktad vilja, kom denna stadga att bli mer stabil än sin föregångare. Sandström skriver om Uppsala universitet:

”Det nyväckta universitetet var den första tiden ingenting annat än ett stridbart lutherskt prästseminarium med temat att vetenskaperna har betydelse bara i den mån de kan tjäna teologin – medeltidens uppfattning om filosofin som teologins tjänarinna var fortfarande levande fast utifrån andra förutsättningar. Matematiken behövdes för att undgå gudlösheter i form av felaktiga mått på Noaks ark, astronomi måste man behärska för att kunna bestämma tiden för syndafloden osv.” (s.79)

Den första så kallade landsortspedagogien i Sverige inrättades på Sundbyholms gård i Södermanland år 1629, av Carl Carlsson Gyllenhielm (halvbror till Gustav II Adolf). I det stora rikets östra del, lyckades kyrkoherden i Saltvik, landsprosten Boetius Murenus, få generalguvernören Per Brahes tillstånd att grunda en pedagogi på Åland 1639.

På grund av trettioåriga kriget och kungens plötsliga död, kom det att dröja ända till 1649 innan Gustav II Adolfs utbildningsvisioner kunde stadgas i en ny skolordning. Den kom att kallas drottning Kristinas skolordning, och talade om läroanstalter av tre slag: akademier,

gymnasier, trivialsolor och pedagogier (barnaskolor). Skolordningen innehöll många pedagogiska och metodiska anvisningar i humanistisk anda. Eleverna fick till exempel inte nedtryckas genom vrede och bittra ord, och det stadgades också att utantilläsningen skulle vara måttlig. (Lindh, 2003, s.11f) Trivialsolorna stod näst lägst i hierarkin. De skulle ha skriv- och räkneklasser för till exempel blivande köpmän. (jmf. de medeltida stadssolorna)

I de svenska allmänna skolorna, trivialsolorna, var de troligtvis prästernas och borgarnas barn som utgjorde elevunderlaget. Den allmänna inställningen var att läskunnighet inverkar positivt på kristendomskunskapen, så för allmogen blev husförhören vägen till läskunnighet och bildning. Någon ordnad undervisning kunde man ändå inte tala om. Det var klockaren som var den egentliga barnaläraren och som skulle ”informera” barnen, men klockaren var samtidigt oftast en vanlig bonde utan boklig bildning.

2.2 1700- och 1800-talet

1700-talet har av eftervärlden kommit att betecknas som upplysningstidens århundrade. Ute i Europa kom ivern att reformera pedagogiken både från kristet och profant håll.

Men för skolan i Sverige betydde detta knappt något. Katekesförhören och de för läskunnigheten så viktiga husförhören fortsatte. 1723 utfärdades en stadga som kan betecknas som Sveriges första allmänna folkskolestadga. Den talade om att det var föräldrars plikt att undervisa, och kunde de inte det så måste barnen skickas till skolmästaren eller klockaren. Det var en stadga som i praktiken var helt verkningslös, eftersom det på grund av Karl XII:s krig inte fanns många varken läskunniga eller läsvilliga vuxna ur allmogen. 1724 tillkom en skolordning, präglad av det ortodoxa prästerskapet. De krävde att få en ny skolordning med ett starkare statskyrkligt inflytande, detta för att motverka pietismens framgångar. (Lindh, 2003, s.16)

I svensk utbildningshistoria berörde skolordningar den högre undervisningen, folkundervisningen fick sina anvisningar via kyrkolagar. Den högre undervisningen var ända in på 1800-talet oftast avsedd för att säkra prästutbildningen. I princip handlade alltså undervisning fortfarande om kyrkans behov. För universitetens räkning påbörjades en långsam sekulariseringsprocess. Antalet prästsöner minskade, modersmålet började konkurrera med latinet i skrift, men också som föreläsningsspråk i de moderna ämnena ekonomi, naturalhistoria och kemi.

1800-talet kom att bli det århundrade då alla goda intentioner från föregående sekler sakta kom att förverkligas. Folkundervisningen kom att utgå från Gud och fosterlandet, nationalismen var en ideologi på frammarsch, och detta gällde både i protestantiska och katolska länder.

Samtidigt utsattes Gud för påtryckningar. Upptäckter inom fysik och kemi, som elektricitet, atomer och molekyler, medicinska experiment som gav oss vaccin och antiseptika. Vad behövde man då Gud till? Naturvetenskaperna hade sådana framgångar att även andra vetenskaper ville låna deras metoder. Psykologin och sociologin växte fram och också den historiska disciplinen utvecklades, den historiska bibelkritiken kom att ifrågasätta Bibeln som sanningskälla. Naturligtvis hade detta effekter på utbildning, undervisning och skola. I Frankrike, för att nämna ett exempel, infördes en obligatorisk, konfessionslös och kostnadsfri folkskola.

I Sverige förstärkte förlusten av Finland vid 1808-1809-års krig den nationella samhörighetskänslan, den begynnande industrialismen ställde krav på läs- och skrivfärdigheter och de socialistiska värderingar som florerade, betonade att kunskap är makt. Sålunda kom 1842 en stadga i Sverige om en obligatorisk folkskola. Sandström skriver:

”§ 1 börjar med att fastslå: ’I varje stadsförsamling och varje socken på landet bör finnas en helst *fast skola* med vederbörligen vid ett seminarium godkänd lärare.’ ...

§ 2 fastställer skolans ledning, som skall bestå av en styrelse under kyrkoherdens ordförandeskap. Därmed anknöt man till en djup svensk tradition. Över huvud taget märks ingenting av 1800-talets sekulariseringstendenser i stadgan. Man bör härvid komma ihåg, att det då inte fanns någon kommunal administration utanför kyrkan.” (Sandström, 1997, s.167)

Finland och Åland hade alltså genom 1808-1809-års krig lösryckts från Sverige och hamnat under rysk överhöghet. Tack vare tsar Alexander I:s ganska liberala statssyn, fick storfurstendömet Finland vid denna tid behålla sina lagar, sitt språk och sin religion. I storfurstendömet tillsattes under åren 1814 - 1835 så många som tre särskilda kejsarliga skolkommissioner, vars uppdrag var att förbättra skolväsendet i landet.

I Finland liksom i Sverige kännetecknades tiden av en nationell och kulturell väckelserörelse, och allmogens undervisning aktualiserades. De flesta förslag som lades fram under de kommande decennierna handlade om den gamla förpliktelsen för hemmen att stå för den religiösa undervisningen. Den enda form av skola man ansåg vara viktig för allmogen, var klockarskolorna. Sveriges folkskolstadga av år 1842 kom också att inverka på förhållandena i Finland. (Cavonius, 1978, s. 16)

Sedan Ålands pedagogi indragits 1793 saknades en skola på Åland. Då Åland blivit det ryska imperiets utpost i väst, utökades befolkningen med rysk militär, tjänstemän och arbetare som kom till fästningsbygget Bomarsund och samhället Skarpans. Genom ärkebiskop Erik Melartins visitation av de åländska församlingarna 1836 återaktualiserades skolfrågan på Åland. Frågan kom till senaten, fördes vidare till domkapitlet och en elementarskola inledde sin verksamhet i Skarpans 1845. Skolan kom efter Bomarsundskriget att flytta till Kastelholm, vidare till Jomala gård, och därifrån till Godby 1857. (Lindh, 2003, s.17f)

1857 hände något, som även om det inte var totalt revolutionerande, ändå kom att betyda mycket för folkskolan i landet. Pastor Uno Cygnaeus i S:t Petersburg hade skickat in ett förslag till senaten kallat ”Strödda Tankar om den tillämnade Folkskolan i Finland”. Cavonius skriver:

”I sin skrift till senaten påvisade Cygnaeus att domkapitlet i sina utlåtanden hade uppfattat folkskolans ändamål alldeles skevt och ensidigt då de blott velat tillgodose de ungas religiösa undervisning. I stället borde den ge folket en allmän medborgerlig bildning.” (Cavonius, 1988, s. 18)

Cygnaeus skulle komma att gå en hård tid till mötes, eftersom kritik kom från flera håll. Cavonius citerar en tidningsartikel ur *Helsingfors Tidningar* 1861 skriven av Storkyro prästerskap:

” ’ Vi kunna inte inse annat – heter det med hänsyftning på Cygnaeus folkskolförslag- än att detsamma, om det utföres, skulle mäktigt bidra till att förvirra och förvräda alla naturliga förhållanden hos oss, upplösa familjebanden, hos föräldrarna stegra likgiltigheten för sina barns kristliga uppfostran och vård, draga barnen från föräldrarnas gemenskap, biträde och sysselsättningar och alltför mycket göra dem främmande för ett liv i strängt arbete, försakelser och ihärdighet, som vår

Herre Gud tilldelat det finska folket, samt sålunda obotligt skada nationen i dess innersta rot.' ”

Den 11 maj 1866 godkände kejsaren senatens folkskolförslag, som till stor del byggde på Cygnaeus principer, och Finland hade fått sin första förordning. Cygnaeus var präst och han ansåg att religionen skulle vara det viktigaste ämnet, men han betonade också att det var staten och inte kyrkan som skulle ha överinseende över skolan. (Lindh, 2003, s.28f) På Åland öppnades folkskolor i de olika kommunerna under 1870- och 80-talen.

2.3 Modern historia

Under den tidigare hälften av 1900-talet tog kyrkan fortfarande hand om bildningen av folket, men lämnade sedan över lite i taget till staten och kommunerna. Men på samma sätt som fokuseringen på religion och moral under 1800- och början av 1900-talen hade varit ett uttryck för den tidens samhällsförhållanden, lika självklart blev det att fostran till demokrati och samhällsansvar skulle komma att dominera resten av 1900-talet.

Redan på 1880-talet hade man i Finland funderat på minoriteters religionsundervisning. Cygnaeus varnade för att varje större registrerad konfession skulle kunna begära samma rättigheter som de grekisk-ortodoxa, och enligt hans mening skulle inte staten ha råd med så många kringresande religionslärare. Hans lösning var att dessa religiösa minoriteter, inom ramen för religionsfrihetslagen, kunde grunda sina egna skolor.

Läroplanskommittén 1916 rekommenderade ett avlägsnande av den kristna trossatsen från de allmänna skolorna, eftersom man ansåg att den hörde bättre ihop med kyrkans konfirmationsundervisning. Dessutom förordade man ett mer historiskt perspektiv på religionsundervisningen. Kommitténs rekommendationer väckte ett livligt och tidvis hett åsiktsutbyte, men inget av förslagen förverkligades. (Saine, 2000, s.282ff)

I Sverige märktes förändringarna av genom att timantalet för kristendomsämnet halverades och biblisk historia ersatte Luthers lilla katekes. Skolan skulle också i fortsättningen fostra, men utan att uppmuntra till ”samhällelig och religiös underdånighet”. (Orlenius, 2001, s.51) Också vid Ålands folkskollärares och lärarinneförenings höstmöte 1913 fördes en lång och livlig diskussion om timantalet i religion. (Lindh, 2003, s.71)

Finland blev självständigt 1917, och 1920 fick landet sin första lag om allmän obligatorisk undervisning. Folkskolans ändamål var att eleverna skulle få kunskaper och färdigheter som de behövde i livet. Undervisningen skulle vara konkret och förnuftig i så många ämnen som möjligt. För 1925 års läroplanskommitté var frågan om konfessionalismen det viktiga. Målet var fortfarande att väcka religiös medvetenhet.

”The clergy emphasized memorization and factual knowledge while the public school advocates emphasized either ethical education or the importance of religious experience.” (Saine, 2000, s. 283)

Vi ser gång på gång bevis för att förhållandet mellan kyrkan och religionen å ena sidan och pedagogiken och faktakunskaperna å den andra ingalunda varit enkla, och att lärare och lagstiftare ansett detta vara en viktig fråga att diskutera. Det är först i vår tid som graden av sekularisering fått oss att kanske i ren okunskap ignorera problematiken.

”När lagen om läroplikt stiftades hade starka meningsskiljaktigheter rått i fråga om religionsundervisningens plats i folkskolan. Socialdemokraterna ville utesluta den konfessionella

religionsundervisningen från folkskolans obligatoriska läroplan medan de borgerliga kretsarna ville införa en sådan undervisning bland läroämnena. ... Slutresultatet är ett slags kompromiss. Huvudföreskriften är att religionsundervisning bör meddelas men att den kan ersättas med religionshistoria och sedelära. ... I de svenska skolorna har antalet elever av annan trosbekännelse än den evangelisk-lutherska varit tämligen litet, medan de finska eleverna av grekisk-ortodox trosbekännelse kunnat vara rätt talrika, särskilt i de östra delarna av landet.” (Cavonius, 1978, s.20)

Den svenska skolkommissionen av år 1946 hade stora visioner när man med andra världskrigets fasor i backspegeln, skulle fastslå skolans främsta uppgift; att fostra demokratiska människor. Idéerna och förslagen från kommissionen skulle komma att vägleda skolpolitiken fem decennier framåt.

”Föreställningen om den demokratiske medborgaren byggde på en positivistisk grundsyn, där begrepp som vetenskaplighet, rationalitet, förnuft och utvecklingsoptimism utgjorde ledstjärnor. I konsekvens med detta markerar därför kommissionen att undervisningen ska vara ’objektiv, dvs. den skall meddela sakliga kunskaper utan att auktoritativt påtvinga eleverna en viss åskådning’ (s. 173), vilket i synnerhet avsåg kristendomsämnet.” (Orlenius, 2001, s. 59f)

Av materialet att döma hade man i Finland inte kommit lika långt, åtminstone inte gällande religionsundervisningen. Inför arbetet med 1952 års läroplan uppstod återigen problem med religionsundervisningen. Mängden av dogmatiskt material, svårigheter med att förstå den kristna doktrinen i text och förhållandet mellan skolans undervisning och kyrkans konfirmationsundervisning kom upp till diskussion. För de högre klasserna var det nödvändigt att församlingen och skolan kom överens om att konfirmationsförberedelserna inte fick störa skolarbetet menade man. I den slutgiltiga versionen av läroplanen poängterades att målet för undervisningen skulle vara att eleverna blev självständiga och ansvarstagande medlemmar av samhället, och det var viktigt att iaktta elevernas ålder och utvecklingsnivå. Läroplanskommittén hade tolkat frågan om konfessionalism som katekesförhör och kristen trossats. Läroplanen innehöll än så länge bara planer för evangelisk luthersk religionsundervisning, men man påpekade att den kunde anpassas också för ortodox undervisning. (Saine, 2000, s.283f)

Med införandet av grundskola i Finland lyftes vikten av att fostra elever som högaktade religiösa, etiska och estetiska värden.

”The religious teaching in schools was to provide supplies for evaluating the stability and world views of others. In Lutheran teaching the students were to be trained in Christian tradition from their own denominational view point as well to enlarge the perspective to other religions world views.” (Saine, 2000, s. 283f)

Också under 1970-talet fördes livliga diskussioner om det konfessionella innehållet i religionsundervisningen. Nu belystes begreppet från flera håll, bland annat ur juridisk, teologisk, pedagogisk och sociologisk synvinkel. 1980-talets undervisningsuppgift blev att överföra värderingar och normer som var allmänt accepterade och önskvärda i Finland. Elever skulle fostras till att känna till sina skyldigheter att både bevara och utveckla dessa värderingar, samtidigt som olika etniska och språkliga grupper märkbart ökade i landet. 1985 års läroplan poängterade en klarare strävan att fostra självständiga individer (autonomi). Detta skulle uppnås bland annat genom konfessionell religionsundervisning, där konfessionell skulle förstås som förtrogenhet med den egna församlingen och med den lutherska kyrkan. (Saine, 2000, s. 283)

I 1994 års läroplan syntes ökningen av religiösa grupper i Finland tydligt. Målen som skapades rörde alla religiöst konfessionella grupper. Religionsundervisningen för evangeliskt-lutherska och ortodoxa presenterades mer detaljerat. I alla de godkända läroplanerna för andra religiösa grupper (5 dokument) poängterades vikten av att bli bekant med sin egen församling.

”The starting point is familiarity with ones own religious group from which invigoration for the formation of a personal life view can be recieved. Through understanding various religious and ethnic groups operating in a multi-cultural society we are attempting to develop a responsible attitude of living and personal solutions.” (Saine, 2000, s. 283f)

Mellan åren 1925-1994 minskade en elevs religionsundervisning från tjugo till elva timmar, samtidigt som skolgången har ökat från sex till nio år. (Saine, 2000, s. 285)

3. Normativa dokument

Den åländska grundskolans styrdokument består av Grundskolelag (1995:18) för landskapet Åland i vilken allmänna bestämmelser ingår. Landskapsregeringen gör upp en läroplan, *Landskapet Ålands läroplan för grundskolan*, där målsättningen och innehållet i grundskolans undervisning och verksamhet fastställs. De kommunala arbetsplanerna, grundade på läroplanen, revideras varje läsår och innehåller närmare bestämmelser om skolans verksamhet. Samtliga dokument är baserade på forskning om kunskap och lärande, förändringar och utveckling i skolvärlden samt utbildningsdiskussioner på Åland och i andra länder.

3.1 Skollagen

I skollagen anges målsättningen för den åländska grundskolan som skall ge en allmänbildande grundutbildning. Förutom insikter i och förståelse för demilitariseringen, den åländska självstyrelsen och kulturen, skall skolans verksamhet:

”främja demokratiska värderingar, internationell förståelse, jämställdhet mellan könen och fredsvilja. Den skall utformas i enlighet med principerna om människors lika värde.”

Verksamheten skall också bygga på de ekologiska grundprinciperna och genomsyras av respekt för och hänsyn till miljön.

När det gäller läroämnena och ämnesshelheter heter det att de skall vara förenliga med ovanstående mål. Gemensamma läroämnena är svenska, engelska, matematik, naturkunskap, samhällskunskap (där religions-/livsåskådningskunskap ingår) samt konst- och färdighetsämnena. (ÅL 1995/18)

Den åländska skolan skall alltså grunda sig på principerna om människors lika värde, enligt definitionen i begreppsavsnittet, det som kallas humanism.

3.2 Läroplanen

Landskapet Ålands läroplan kompletterar och konkretiserar den övergripande målsättningen som grundskolelagen anger. Läroplanen skall också ses som det viktigaste redskapet för att nå de mål som samhället uppställer för skolans undervisning och fostran. (Lp s.6) I enlighet med tyngden och allvaret i att vara ett normgivande dokument, börjar den åländska läroplanen:

”Då man i en läroplan skall beskriva målsättning och uppgifter för skolans verksamhet måste det ske efter en prövning av vilken roll skolan skall ha i förhållande till den allmänna samhällsutvecklingen.

Samtidigt som dagens unga är bättre orienterade om omvärlden och mer beresta än förr ställs nya och högre krav på barn och vuxna i allmänhet och skolan i synnerhet. ... Utvecklingen visar att *den sociala kompetensen* blir allt viktigare ...

Internationaliseringen och europafrågorna tillför vår kultur *nya utmanande element*. Goda språkkunskaper krävs av såväl den som vill verka i sitt hemland som av den som vill studera och arbeta utanför det egna språkområdet.

Frågan om det är möjligt att anpassa arbetet i skolan till alla förändringar i samhället uppstår. Vad skall skolan lära ut och vad skall den avstå från? Ger skolan kunskaper som är av betydelse för framtiden? Vilka är de tidlösa kunskaperna? Blir det bestående kulturarvet i form av historia, konst och litteratur viktigt i en föränderlig värld?” (Lp s.5)

Redan inledningsvis ställer man alltså de svåra frågorna. Vad är tidlöst, vad är föränderligt, och vad skall den åländska skolan satsa på. Men redan på nästa sida ges det försiktiga och föga nyskapande svaret:

”Den åländska skolan strävar till att ge eleverna den trygghet som följer av delaktighet i det nordiska rättssamfundets samhällsbild och den kultur, etik, livsåskådning och människosyn som det västerländska samhället av tradition är baserat på.” (Lp s.6)

Undervisningens syfte skall vara att:

” hjälpa eleverna att strukturera och sortera den kunskap och de färdigheter som de i allt större utsträckning inhämtar utanför skolan. Mot bakgrunden av att eleverna skall förberedas för ett framtida samhälle är grundskolans i särklass viktigaste uppgift att ge eleverna självförtroende att möta och behärska förändringar och ge dem beredskap för ett livslångt lärande.” (Lp s. 7)

Grundskolan skall ge allmänbildande kunskaper och färdigheter. Till den allmänbildande kunskapen hör både:

”teknisk och naturvetenskaplig som humanistisk och samhällsvetenskaplig kunskap. Till allmänbildning hör även etisk och estetisk lyhördhet, ett utvecklat känsloliv och förmåga att åskådliggöra olika företeelser och granska frågor ur olika synvinklar.

Allmänbildning är insikt om individens ansvar för sig själv, sina medmänniskor och miljön. Allmänbildning innebär kunskaper, färdigheter och värderingar som samhällsmedlemmarna behöver för att förstå varandra.” (Lp s. 7)

Här används plötsligt begreppet humanistisk som motsats till naturvetenskaplig. Intressant i det här sammanhanget är också att begreppet humanism endast används i målsättningarna för ämnet livsåskådningskunskap, alltså det ämne elever som inte hör till evangeliskt-lutherska kyrkan läser. Under ämnet religionskunskap står det ingenting om humanism i den åländska läroplanen.

Skrivningarna om allmänbildning kan verka självklara och på gränsen till vattentäta, men att så inte är fallet visar följande mening.

” *Religions- och livsåskådningskunskap* och ämnen som tränar olika *estetiska uttrycksformer* skall även ha hög prioritet i grundskolan. ... Elevernas kunskaper och färdigheter måste utvecklas och bli redskap för att möta aktuella och framtida frågeställningar och problem. *Saklighet och allsidighet i undervisningen* förutsätter att samhället inte framställs som konfliktlöst. Eleverna måste få klart för sig att människor lever i olika ekonomiska, sociala, kulturella och politiska förhållanden och att motsättningar därför kan förekomma både på det lokala, nationella och internationella planet.” (Lp s.8)

Ämnet religionskunskap måste alltså lyftas speciellt i den allmänna delen.

Avsnittet *Etiska grundvärderingar och fostrande verksamhet* är av förståeliga skäl ganska långt. Här återkommer man till de värden och normer som redan grundskolelagen anger.

”Grundskolan har en viktig uppgift att *hävda de värden och normer* som vårt samhällsliv och vår skolverksamhet vilar på, det vill säga principerna om personligt ansvar, samverkan och likaberättigande, sanning och rätt, tolerans, jämställdhet mellan kvinnor och män samt hänsyn till miljön. Dessa *grundläggande etiska värden* är inte givna eller självklara för alla utan de måste diskuteras och utvecklas tillsammans med nya generationer.

Undervisningen samt lärarnas värderingar och attityder skapar förutom visioner moral och kunnande som eleverna behöver även senare i livet. Därför måste man i skolan omsorgsfullt och gemensamt analysera på vilket sätt man för närvarande kan försöka tillgodose alla människors grundläggande behov utan att kommande generationers möjligheter äventyras.

Etiska frågeställningar skall behandlas i undervisningen för att hjälpa eleverna att utveckla *personliga ställningstaganden*. Skolan skall sträva till att varje elev lämnar skolan med bibehållen *individualitet* och med respekt för dessa egenskaper hos andra människor.” (Lp s.8)

Läroplanstexten uttrycker utan att säga det, att kunskaper och fostran är förutsättningar för förändring samtidigt som de kan sägas ha en konserverande effekt.

3.3 Arbetsplanen

”Varje grundskola skall för varje läsår göra upp en arbetsplan. I arbetsplanen skall kommunen precisera och tydliggöra innehållet för skolans undervisning och fostran och beskriva de metoder skolan använder för att uppfylla den målsättning och de riktlinjer som slagits fast för grundskolans verksamhet i grundskolelagen, -förordningen och i den föreliggande läroplanen.” (Lp s.14)

Eftersom de intervjuade lärarna använder sig ganska mycket av arbetsplanen, har jag använt mig av den som referensmaterial. Ämnesplanen för religion för den aktuella skolan, återfinns i bilagorna.

4. Religionsundervisning i praktiken

I denna del ska jag analysera resultatet av intervjuerna utgående från några utvalda frågeställningar; sekularisering kontra religiös tro, humanism som livsåskådning och praktisk pedagogik. De tre frågeställningarna går, trots uppdelningen, då och då in i varandra, vilket är helt i överensstämmelse med religionskunskapen som ämne. Jag visar i analysen att det i det praktiska pedagogiska arbetet finns ett tomrum i religionsundervisningen som dels inte svarar mot läroplanens höga mål, dels inte förmedlar tillräcklig eller ens relevant kunskap om den egna religionen och andras.

Jag har som jämförelsematerial också tittat på arbetsplanen i den skola där de intervjuade lärarna arbetar - en arbetsplan som lärarna säger sig följa mer än den mer abstrakta läroplanen.

4.1 Från religiös självklarhet till sekularisering

Under långa tider var den kristna grunden för religionsundervisningen så stark att den inte ifrågasattes. Den var en allt genomsyrande verklighets- och livsuppfattning. Senare kom den att diskuteras i religionsfrihetsperspektiv. Idag bör religionsundervisningen ställas mot en starkt sekulariserad vardag. Den religiösa föreställningsvärlden, som känns främmande både för elever och lärare, fungerar mest som ritual och utsmyckning vid ceremonier. Den finska riksdagen har till exempel slagit fast att traditionella skolfester med psalmsång ska ses som en del av vårt kulturarv, och inte en del av undervisningen, så att även elever med annan tro kan delta. (Hbl, s.12, 2004.05.06) Därmed har också religionsundervisningen fått problem. I dag är varken lärare eller elever särskilt intresserade av religionsundervisning.

Klara säger:

”Det är ju risk att det låter pessimistiskt, eftersom jag själv inte finner religionsämnet intressant, vilket jag också tror har att göra mycket med att jag känner att det är för inriktat på, den här rabbeltjosan, liksom hålla på och läsa om alla gubbar och tantor och liknelser och det här... För just den här religiösa religionsundervisningen så tror jag tar kål på barns intresse av religionen på något vis, för det blir för mycket om man ska liksom hålla på och gå igenom hela Bibeln.”

Skolans två huvuduppgifter, att förmedla och förankra samhällets värderingar, samt att främja lärande, har kanske kantrat åt kunskaps- och färdighetsmålen. Orlenius frågar sig om skolans viktigaste uppgift i dag handlar om socialisation, men att samhället legitimerar skolan tack vare att den fortfarande står för kvalifikation av kunskap. (Orlenius, 2001, s. 22f)

Ett av Gustavs svar talar också om skillnaden mellan nutid och tradition.

”och vi puttrar på då med våra kyrkobesök här, och låtsas inte om som världen skulle ändras...”

I läroplanen, under målsättningar för ämnet religionskunskap, står det att eleverna skall:

”ges möjlighet att bearbeta normer och värderingar samt ta ställning i olika livsfrågor och till den kristna människosynen. ... lära känna kristendomens heliga skrift Bibeln, den kristna tron och etiken samt huvuddragen i kristendomens historia och samfundsförhållanden. ... Undervisningen skall betona att vår västerländska kultur, lagstiftning, konst, litteratur m.m. i hög grad bygger på den kristna religionen och dess etik. ... Dessutom skall undervisningen ge inblickar i nutidens tankeströmningar, etik och

livsåskådningsfrågor.” (Lp s. 43f)

Både i läroplanen och i skolans arbetsplan tar kunskapsmålen upp större delen av huvudmomenten. Så även om målbeskrivningen består av vackra formuleringar som ovanstående, så väger de faktabaserade arbetsplanerna tyngre. I årskurserna tre, fyra och fem skall eleverna göra sig bekant med: patriarkerna, Josef och hans bröder, Moses och budorden, profeterna, Jesu liknelser, Jesu underverk, sin församling, kyrkoåret, Paulus och Bibeln. Dessutom står ”etik och moral” inskrivet under varje årskurs, och allt detta skall man klara på en veckotimme religionskunskap.

I läroplanen gällande ämnet religionskunskap, betonas det under rubriken *Riktlinjer* att undervisningen bör anpassas till elevernas mognad, verklighet och erfarenhet. Men att religion inte är någonting självklart för dagens barn, kommer fram när jag frågar Klara om man i undervisningen betonar likheter eller olikheter mellan religioner. Hon menar att man betonar olikheter för att:

”försöka fascinera barnen på något sätt, ... att man skall göra det lite smaskigt för att barnen ska ha något slags intresse av det.”

På min direkta fråga om undervisningen utgår från elevernas vardag, svarar Klara att så inte är fallet.

”Dom kör på i samma tåg som dom gjort när det var jättereligiöst ... Om man tittar i, bara ens egen klass, så kan jag ju säga, där är det få religiösa föräldrar, som kanske går i kyrkan någon gång. Religionskunskapen i dag hänger inte med verkligheten ... Jag tror det är just så man tar kål också på barns intressen, det att dom känner att det här har inte med mig att göra.”

Också Birgitta menar att kyrkoåret och gudstjänstlivet känns främmande för eleverna, och att i en klass kan det finnas en eller två elever som har en lite mer kristen uppfostran eller är med i någon frikyrka. När jag frågar Birgitta om ens eget intresse påverkar undervisningen, svarar hon att det gör det absolut, men det gäller förstås alla ämnen, vissa brinner man mer för.

”Men religion är ju ett brett ämne, även om man inte gillar alla delar. Man borde kanske sätta sig in mer, det är ju ett spännande ämne. Och sen har man ju ganska mycket att jobba på, när många barn säger att de inte tycker om religion. Det ligger en utmaning i det att de ska tycka att det är roligt. Men för att de ska tycka att det är roligt måste de ju förstå, och då måste man ju utgå från deras verklighet.”

Ett annat exempel på att religionen inte står dagens barn särskilt nära är när Birgitta talar om livsåskådningsmålen.

”I alla fall i de lägre klasserna kommer det ganska mycket upp det där om hur man ska vara mot varandra och allt det där. Det tycker barnen är ganska roligt, 'men är det religion' kan de fråga.”

Religionen och de moraliska regler som hör ihop med den, är alltså ingenting som nutidens elever känner sig naturliga inför. Kan det till och med vara så att den kristna etiken kommer på skam därför att eleverna lever så långt ifrån den bibliska historien?

Gustav är den ende av lärarna som faktiskt säger att han använder det som Jesus har sagt och försöker översätta det till våra förhållanden. Han tycker att det är viktigt att barnen uppfattar Jesus som en hjälte och att det är hedersamt att följa hans riktlinjer i livet. Samtidigt medger Gustav att ämnet religionskunskap kanske inte alltid är rätt redskap för att lyckas nå målen.

”Kanske man borde ha nya ämnen i skolan också som mer skulle betona liv och leverne ... Jag tror att vi måste ändra på målen då ... Det kan nog bli en ganska stor fråga tror jag innan det är färdigt.”

Som jag tidigare nämnt lever vi i en tid som kännetecknas av pluralism, av paradigmskiftet som Dalin talar om. De tidigare entydiga värden och normer baserade på religiös tradition måste i vår tid diskuteras i en ny kontext. Värdegrundsfrågor kommer inte att vara någonting bara för religiöst lagda personer, utan snarare en livsnödvändighet för alla samhällsmedborgare. (Dalin, 1994, s. 82ff)

4.2 Humanismen som norm

Som jag tidigare visat i definitionen av begreppet humanism, är det ett vittomfattande och centralt begrepp i vårt samhälle och för vår självbild. Av intervjuerna kan vi se att det humanistiska perspektivet är viktigt för våra lärare, men att man anser det vara något som genomsyrar all undervisning, inte specifikt religionsundervisningen. Snarast är det så att man känner sig obekvämt med en sådan begränsning, och hellre klarar av de bibliska berättelserna först, så att man sedan kan koncentrera sig på de viktiga och mer relevanta etiska och moraliska frågeställningarna.

När den objektiva vetenskapliga grundvalen puffade undan den religiösa, och gjorde sitt intrång i läroplansarbetet i mitten av 1900-talet, föreslogs att ett nytt ämne, samhällskunskap skulle införas i skolan. Birgittas svar på frågan om ämnet religionskunskap är rätt redskap att nå de högt ställda mål som styrdokumentet anger, visar på precis den här problematiken.

”När jag ser på de här målen tänker jag nästan mer på samhällskunskap än religion. Jag tycker inte att det är fel egentligen att de skall ingå i religionskunskap, men jag tänker mer på samhällskunskap”.

Vid frågan om målen i grundskolelagen och läroplanen uppfylls genom hennes religionsundervisning, svarar Klara att hon tycker att det är så mycket som skall ingå, och att mycket av det också ingår ”överlag i skolundervisningen”. Svaret kan ge en vink om att det inte har hänt så mycket sedan 1800-talets skola då kristendomen i sig skulle ge eleverna beredskap att möta livets utmaningar. Å andra sidan gör Klara en distinkt skillnad på religionskunskap och sociala färdigheter.

”Religionskunskap är ju inte idag så mycket med social kompetens. Jag tycker religionskunskap idag handlar mest om, åtminstone på lågstadiet, att lära sig om Jesus, man läser alla liknelser. Jobbar du med sociala grejer så tycker jag mer det är på skolgården ... religionskunskapen det är religionskunskap.”

På min fråga om man på något sätt försöker knyta de etiska och moraliska frågorna från skolgårdssituationen till Bibelhistorierna och vice versa, svarar Klara att man nog försöker, men att det inte finns någon relation till livsåskådning på lågstadiet, att religionen handlar om fakta, och moral och etik hamnar på sidan om. Också Birgitta menar att momenten i läroplanens livsåskådningsmål kunde finnas med under ämnet religionskunskap.

”Jag tycker att de här sakerna ... de gör man ju ganska mycket ändå under religionen och under andra ämnen.”

När pedagogen Gunn Imsen diskuterar den normativa sidan av skolans innehåll är begreppen

etik och moral centrala. Skolans moraliska fostran bygger till stor del på kognitiv (intellektuell, kunskapsmässig) tradition, man förmedlar normer och diskuterar sig fram till de moraliska valen, alltså hjärna i stället för hjärta. Samma sak gäller de kristna och humanistiska värdena.

”Med humanistiska värden avses bland annat demokratiska och människorättsliga principer. Skolan ska samtidigt främja andlig frihet och tolerans, som det står i skollagen. Den ska visa respekt för olika kultur, tros- och värdeuppfattningar, enligt läroplanen för den 10-åriga norska grundskolan. Många vill hävda att det finns en konflikt inom skolans etiska grund - kan man samtidigt både fostra i en kristen etik, och i samma ögonblick visa tolerans för andra livsåskådningar? Man löser problemet genom att hänvisa det till huvudet, inte till hjärtat.” (Imsen, 1999, s.260)

Bibelhistorierna om Gud och Jesus bildar en sida, den faktabetonade, och den sociala, etiska bildar en annan sida. Kanske har dagens barn kommit så långt ifrån det religiösa att de inte naturligt kan applicera sin verklighet på den bibliska. Den globala etik eller globala undervisning som både von Bondsdorff och Hargreaves talar om kunde råda bot på främlingskapet inför religionsundervisningen som finns bland elever i dag. Då skulle också begreppet humanism kunna poleras upp och befrias från sitt epitet ateism. Respekten för människan och de mänskliga värdena skulle inte vara något som bara förknippades med kristendom.

4.3 Praktisk pedagogik ur fas

Religionsundervisningen i åländska skolor är en kvarleva från en tid då det var nödvändigt att kunna sin bibliska historia, då den rentav var hela ens samlade kunskapsmassa. I dag är religionen för många en oviktig och ointressant del av livet, och det återspeglas både i intresset för att lära sig och att undervisa i religion. De kunskaper som självklart behövs om den egna historien, intimt förbunden med kristendomens historia, kunde man lika gärna inhämta i andra ämnen, såsom historia, samhällskunskap och svenska.

Samtliga respondenter är överens om att de normativa dokument som grundskollagen och läroplanen utgör, består av mål som är svåra att uppnå. De både ”svävar lite ovanför ens huvud” och sitter inte i ryggraden. Det dokument som lärarna använder sig av i praktiken, är skolans arbetsplan. Som jag tidigare nämnt består arbetsplanen av ämnesplaner årskursvis. Ett utdrag:

”Årskurs 4 -Profeterna, -Jesu liknelser, -Jesu underverk, -vår församling, -etik och moral. Årskurs 5 - kyrkoåret, -Paulus, -bibelkunskap, -etik och moral. Årskurs 6 -kristendomens spridning från urkyrka till nutid, -Martin Luther, -Heliga Birgitta, -etik och moral” (Arbetsplanens textdel, 2005-2006, s.28)

Det är arbetsplanen, till en viss del också läromedlen, som i huvudsak styr arbetet. Som Birgitta uttrycker det:

”Det är där man ser vad man skall försöka hinna med ... Tidigare kanske läromedlen styrde för mycket vad man skulle hålla på med, att fastän man skall titta i arbetsplanen så var det liksom boken som styrde lite vad man skulle göra.”

Gustav använder sig främst av läromedlen eftersom han anser att eleverna behöver en text att läsa och diskutera omkring, medan Klara tror att lärare plockar ur olika läromedel, klipper och klistrar för att få undervisningen att överensstämma med arbetsplanen. Genom att använda

gamla texter och kopior cementerar man tyvärr det gamla och det är svårt att se någon förnyelse. Ingen av de tre lärarna är dock speciellt nöjda med läromedlen. De tycker att verktygen för undervisningen har blivit färggrannare med åren, men upplever dem också som väl förenklade och gammalmodiga.

I skolan i dag finns det både bland elever och lärare ett behov av att diskutera etiska och moraliska frågeställningar och att förhålla sig till andra religioner, kulturer och moraluppfattningar. Själva kärnan i FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna och i Europarådets människorättskonvention kan sägas vara:

”allt som ni vill att människorna skall göra mot er, det skall också ni göra mot dem” (Matt. 7:12).

Samtidigt vet vi att det i alla de stora religionerna finns tankar som sammanfaller med Jesu påbud. Både inom hinduismen, buddhismen, islam och judendomen talas det om att inte göra sådant man inte själv vill bli utsatt för. Nils G Holm skriver i en debattartikel:

”Gudssymbolen som fredsbevarande kraft är något som i högsta grad borde lyftas fram i våra dagar. Det är ett etiskt imperativ som grundar sig på den allmänna etiken, man kunde säga skapelseordningen. ... En fostran i interkulturalism borde bereda vägen för förståelse religioner och folkgrupper emellan.” (Hbl, s. 22, 2004.05.07)

Tyvärr är detta inte något som märks i den undervisning som Birgitta, Gustav och Klara bedriver. Klara säger:

”sen så går man nog tillbaks till vad man själv lärde sig i skolan, och då var det det här, läsa om en religion skilt för sig liksom, och sen var det ingenting mera ... jag tror i skolan poängterar man dom och vi ... aldrig att man försöker liksom skapa någon gemenskap.”

Både Gustav och Birgitta tror att barnen är för små och att det skulle bli för mycket för dem att prata mer om likheter än olikheter, att frågor om Gud är ganska "suddigt och svårt". De betonar båda två att barnen måste få förståelse för andra religioner, och att man förhåller sig till andra religioner på ett neutralt sätt, men kommer också fram till att det enligt läroplanen är först på högstadiet som världsreligionerna tas upp. Då är vi tillbaka vid den instrumentella synen på kunskap som Imsen diskuterar. Det är inte så mycket faktakunskaper som eleverna behöver utan mer en gemensam etik, som de facto existerar fastän de anses för små för att få reda på det. Gustav är dock framtiden i hämlarna när han säger:

”Men jag kan nog väl tänka mig i sådana samhällen där man har många olika kulturer så skulle det vara viktigt att man gav en mer ingående bild också”

Det samhälle som han talar om ligger inte alls långt härifrån...

5. Avslutning

I den här uppsatsen ville jag reda ut om religionsundervisningen i skolan uppfyller de mål läroplanen ställt upp för den, eller om praktiken de facto motverkar syftet.

Jag tycker mig ha kunnat visa att det åtminstone inte är en självklarhet längre att religionsundervisningen ska bedrivas som man gjort tidigare eller att det är möjligt att kombinera målsättningar som humanism, fredsfostran och globalisering med en konfessionellt färgad religionsundervisning.

Det är långt mellan teori och praktik, och särskilt tycks detta gälla ämnet religionskunskap. Undervisningen lider av att lärarna inte riktigt vet vilken fot de ska stå på med ett ämne vars grundförutsättning är något de själva inte tror på eller tycker är viktigt.

5.1 Slutsatser

Skolan är inte statisk. Människor, lärare och samhället förändras, men synen på religionsundervisningen i skolorna förändras för långsamt. När man i den åländska läroplanen speciellt måste poängtera att religionskunskapen skall ha hög prioritet, tolkar jag det som att ämnet har hamnat ut i kylan. Själva formuleringen fungerar som en livboj för ett ämne, vilket är en kvarleva från en tid då religionsundervisningen upptog den största och viktigaste delen av läroplanen.

De intervjuade lärarna ger samtliga uttryck för att religionsundervisningen upplevs ur fas, och mer än andra ämnen är beroende av den undervisande lärarens intresse och inställning. Klara säger:

”Ja, det tror jag blir mer individuellt för varje lärare, att man utgår lite från sig själv. I ett annat ämne som matte, är det liksom mer konkret att det här skall läras, man har alltså en insikt att det är nyttigt att kunna, eller om du läser geografi och läser om Amerika så är det bara på det viset. Men med religionen så, blir det som man är som person som man riktar sin undervisning. ... Jag tror man måste kolla på vad barnen kan ha mest nytta av och kunna.”

Utgående från intervjuerna med Klara, Birgitta och Gustav kan man konstatera att ingen av de tre har de normativa texterna i ryggraden. Därför utgår undervisningen från den faktabetonade arbetsplanen, från klassuppsättningar av böcker som man har haft på skolan i årtal, och ur häften som reproduceras år efter år.

”Man känner då att varför ska man ta ett nytt material, när man ska hålla på med det här, de där liknelserna. Dom har funnits i alla böcker genom alla år, så därför tror jag man plockar mycket själv, och det som känns rätt för en själv. Jag använder till exempel en som jag hade när jag gick i tvåan, som man kan använda nu och kopiera ifrån.”

Undervisningen är alltså exakt densamma som när Klara själv gick i skolan, medan världen omkring har förändrats en hel del. På grund av det här blir det svårt för lärare att helhjärtat engagera sig i undervisningen av religionsämnet, och svårt för eleverna att relatera den till sin vardag.

Dagens grundskolebarn har ingen direkt koppling till kyrkan, man går inte i gudstjänst på söndagarna, och man läser varken bords- eller kvällsbön. När undervisningen skall handla om kyrkoåret och gudstjänstlivet, konstaterar Birgitta att den känns ganska främmande för eleverna. Endast en eller två elever i varje klass som har en lite mer kristen uppfostran eller är med i en frikyrka kan känna igen sig i diskussionerna. De bibliska berättelserna används för att väcka intresse, för att fascinera barn som är vana vid häftiga, tecknade serier. Också för att spela teater, vilket barnen tycker om, fungerar berättelserna bra.

Elever som är sekulariserade medlemmar av en statskyrka de vet allt mindre om, måste helt enkelt få en religionsundervisning som är anpassad till dem och till dagens, eller ännu hellre morgondagens samhälle.

I intervjuerna blir det också uppenbart att både unga och äldre lärare delar denna inställning till religionsundervisningen. Man vill väl, men finner sig lunka på i samma spår som för tjugo år sedan, utan de nödvändiga verktygen eller resurserna för att lyfta in religionsundervisningen i samtiden.

Det upplevs tryggare och enklare att hålla sig till arbetsplanens konkreta kunskapsmål än att ge sig ut på pedagogiskt hal is, trots att klyftan mellan skolans mångkulturella morgondag och en konfessionell religionsundervisning på kristen grund blir allt mindre relevant, även för lärarna.

I den åländska läroplanen frågar man sig vilka som är de tidlösa och vilka som är de framtida kunskaperna som skolan skall förmedla. Också Dalin diskuterar vilka grundläggande kunskaper och färdigheter som är viktiga i framtiden. Han tror att:

”De djupare kunskapsbehoven, att få ordning på livet, förstå sammanhang i tillvaron, sätta ihop bitarna, utveckla egna ståndpunkter, kunna argumentera för sin åsikt, och gå från ren kunskap till verklig förståelse- kommer att bli allt mer påtagliga.” (Dalin, 1994, s.15)

Här kan man igen återknyta till Imsens diskussion om kunskapsmålen som tar den plats som den normativa dimensionen av undervisningen kunde ha.

I målsättningarna för ämnet livsåskådningskunskap i den åländska läroplanen, står det att undervisningen skall:

” hjälpa eleverna att utvecklas till individer som har goda relationer till andra människor, ansvar för sig själva och andra ävensom känsla för globala frågor. Eleverna skall få möjlighet att diskutera frågor som gäller bl.a. etik, fred och solidaritet, natur och miljö. Vidare skall eleverna få information om olika världsåskådningar och religioner, speciellt med anknytning till den humanistiska traditionen. ... Seder och levnadsförhållanden inom andra kulturer kan belysa och vidga elevernas egen tillvaro. (Lp s. 45)

Skollagen grundar sig på principerna om alla människors lika värde, alltså humanism, men ändå är det bara de elever som inte tar del av religionsundervisningen som får undervisning i den humanistiska traditionen.

Kennert Orlenius har studerat frågan om värdegrunden i ett läroplansperspektiv. Skolan skall fostra till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvars-kännande, och detta skall ske i överensstämmelse med etik som förvaltats av kristen tradition och västerländsk humanism. Samtidigt markeras också att skolan skall vara icke-konfessionell. När den svenska läroplanen

Lpo/Lpf 94 diskuterades i riksdagen debatterades det i fem timmar om detta. Orlenius skriver:

”Att frågan har varit så kontroversiell kan antingen ses som ett uttryck för den religionsneuros som vissa 40-50-talister fortfarande tycks lida av, eller som ett försök av den gamla skolans sista utposter att bevara ett samhälle som inte längre finns.” (Orlenius, 2001, s. 21)

Finns det då kristen etik? På den frågan kan man svara både ja och nej. Om man stöder sig på Paulus brev till romarna så har varje människa en naturlig lag nedlagd i sitt väsen (Rom 2:14-15). Också Tomas av Aquino betonade människans eget förnuft och menade att människan har en morallag inom sig som gör att det inte behövs någon särskild religiös uppenbarelse för att förstå vad som är moraliskt riktigt. Alltså skiljer sig kristen etik inte från annan etik, inför livets krav är vi alla lika. Teologen Anders Nygren hävdar däremot att en handling kan vara god (rätt) endast om den är ett uttryck för en självutgivande kärlek som har Guds egen kärlek som mönster. Då måste man alltså känna till vilken karaktär Guds kärlek har, menar Nygren. (Orlenius, 2001, s.43f) Enligt Holm som jag refererat till tidigare är det precis den osjälviska kärleken, ”agapé”, som på det principiella planet finns i flera av de större religionerna, och då skulle Nygrens tes igen falla.

”Oavsett vilken ståndpunkt vi intar kan konstateras att västerländsk kultur i hög grad har påverkats av kristendomen och dess värderingar. ... En viktig grund för den förståelsen är Bibeln. Ska vi förstå svensk religion och kultur, blir det också viktigt att se detta i relation till andras livssyn och traditioner, både beträffande likheter och skillnader. (Orlenius, s.44)

I praktiken ser de intervjuade lärarna mer krasst på saken. Etiska frågor kommer man sällan till, än mindre till skillnader och likheter mellan olika religioner. De lärare jag intervjuat har en ambivalent inställning till andra religioner. Man vill vara öppen och tolerant, men är orolig för att det blir för mycket och för svårt för yngre elever att förstå.

Min slutsats är att om religionsämnet i framtiden över huvud taget ska upplevas som nödvändigt, och det är det naturligtvis, måste kopplingen återupprättas mellan det som i läroplanen lyfts fram och det som faktiskt är viktigt för lärare och elever.

Käll- och litteraturförteckning

Tryckt litteratur:

- Cavonius, Gösta, (1988): *Den svenskspråkiga folkskolläroverutbildningen i Finland 1871-1974*. Helsingfors: Svenska Litteratursällskapet i Finland
- Cavonius, Gösta, (1978): *Från läroplikt till grundskola*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland
- Dalin, Per, (1994): *Utbildning för ett nytt århundrade*. Stockholm: Liber Utbildning AB
- Hargreaves, Andy, (1998): *Läraren i det postmoderna samhället*. Lund: Studentlitteratur
- Imsen, Gunn, (1999): *Lärarens värld. Introduktion till allmän didaktik*. Lund: Studentlitteratur
- Lindh, Kurt, (2003): *Från fjäderpenna till dator*. Saltvik: Lifam ab
- Orlenius, Kennert, (2001): *Värdegrunden- finns den?* Stockholm: Runa förlag
- Saine, Harri, (2000): *Uskonnonopetus Suomen oppivelvollisuuskoulussa 1900-luvulla*. Turku: Turun yliopisto
- Sandström, Carl Ivar, (1997): *Utbildningens idéhistoria*. Borås: Svensk Facklitteratur AB
- Uusikylä, Kari & Kansanen, Pertti, (1988) *Opetussuunnitelman totutuminen - oppilaiden tyytyväisyys oppiaineisiin, opetusmuotoihin ja kouluelämään peruskoulun alaasteella*. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos, tutkimuksia 66.

Artiklar:

- Holm, Nils G, (2004.05.07) *Lyft fram Gudssymbolen*, Hufvudstadsbladet, s. 22
- Jernvall-Ingman, Birgitta, (2004.05.06) *Alla religioner behandlas lika*, Hufvudstadsbladet, s.12
- von Bonsdorff, Göran, (2004.07.11), *Fredsfostran hör ihop med global etik*, Hufvudstadsbladet, s. 20

Övrigt:

- Grundskolelag för landskapet Åland 2.3.1995/18 (Ålands lagsamling)
- Läroplan för landskapet Åland, (1996)
- Nya testamentet, på vår tids språk, (1971)
- Utredning om undervisningen i religions-/livsåskådningskunskap (2004)

Bilaga 1*Religionskunskap***MÅLSÄTTNING**

För att elevernas utveckling till trygga och harmoniska människor skall främjas skall de ges möjlighet att bearbeta normer och värderingar samt ta ställning i olika livsfrågor och till den kristna människosynen. Undervisningen i religionskunskap syftar till att eleverna skall lära känna kristendomens heliga skrift Bibeln, den kristna tron och etiken samt huvuddragen i kristendomens historia och samfundsformer.

Undervisningen skall betona att vår västerländska kultur, lagstiftning, konst, litteratur m.m. i hög grad bygger på den kristna religionen och dess etik. Vidare skall eleverna göras medvetna om kristendomens tusenåriga historia i landskapet samt om att de gamla kyrkorna och deras rika symbolspråk vittnar om religionens betydelse för tidigare generationer.

Religionsundervisningen skall även orientera om övriga religioner, deras heliga skrifter, tro, etik och samfundsformer. Den skall också ge kännedom om andra livsuppfattningar och attityder till tillvaron än de religiösa. Religionsundervisningen skall ge eleverna sådan kunskap som ger förståelse för och beredskap att möta olika religiösa och livsåskådningsmässiga uppfattningar. Eleverna skall lära sig respektera olika uppfattningar i trosfrågor. Dessutom skall undervisningen ge inblickar i nutidens tankeströmningar, etik och livsåskådningsfrågor.

RIKTLINJER

Undervisningen skall utgå från elevernas mognad, erfarenhet och verklighet samt utifrån aktuella händelser. Eleverna bör ges möjlighet att sätta frågor som hör till lärokursen i religionskunskap i meningsfulla sammanhang. Religion öppnar nämligen perspektiv framåt, inåt och uppåt, inte bara bakåt! Religionsundervisningen kan därför med fördel belysa och belysas av andra ämnen, såväl av kunskapsämnen bl.a. hembygdskunskap, historia, samhällskunskap, miljökunskap m.m som av konstämnen – bildkonst och musik i synnerhet.

HUVUDMOMENT

Under de inledande skolåren skall eleverna lära sig

- om den kristna synen, om skapelsen
- om Bibeln: t.ex. Abraham och de andra patriarkerna; Josef och hans bröder; Mose; Jesus från Nasaret, hans liv och verksamhet; skapelseberättelsen; de tio buden; några av profeterna - kyrkoårets fester och högtider
- sånger och psalmer

- att diskutera frågor om livet och döden, det egna jaget, ansvaret för varandra och allt levande, människors likheter och olikheter, kamrat- och familjerelationer, kärleken till nästan, ensamhet, gemenskap, vänskap, trygghet, tröst, ärlighet, samvete, rättvisa, rätt och orätt, gott och ont, skuld och förlåtelse, ansvaret för miljön

Eleverna skall senare vidareutveckla det de lärt sig samt lära sig

- om hemförsamlingen och gudstjänstlivet
- vad det innebär att leva som kristen
- om missionen och de kristna i olika delar av världen
- om kyrkohistoria, den kristna urförsamlingen, Petrus, Paulus, Franciscus, den heliga Birgitta och Luther

I högstadiet skall eleverna ytterligare vidareutveckla det de lärt sig och dessutom lära sig

- om Bibeln: det gamla och det nya förbundet, Jesu förkunnelse, Jesus som Kristus, urförsamlingen, Paulus, Bibelns tillkomst och Bibeln som inspirationskälla
- om den lutherska kyrkan i Finland, missionsverksamheten, övriga kyrkor, nyandliga rörelser, gudstro i nutiden, kyrkans administration, församlingslivet
- om världsreligioner, naturfolkens religioner
- religiös musik, musikens religiösa betydelse
- om normer och värderingar som gäller; livet och döden, relationer, ansvar, sexaetik, miljö, samvete, skuld och förlåtelse, brott och straff, frälsning och nåd, tro och bön, kärlek och hopp, mening och meningslöshet, våld, krig, förtryck, ensamhet, trygghet, livskvalitet, verklighetsflykt, religionsfrihet m.m.

Bilaga 2*Livsåskådningskunskap***MÅLSÄTTNING**

Undervisning i livsåskådningskunskap ges åt elever som inte hör till något religiöst samfund. Syftet med undervisningen i livsåskådningskunskap är att hjälpa eleverna att utvecklas till individer som har goda relationer till andra människor, ansvar för sig själva och andra ävensom känsla för globala frågor. Eleverna skall få möjlighet att diskutera frågor som gäller bl.a. etik, fred och solidaritet, natur och miljö. Vidare skall eleverna få information om olika världsåskådningar och religioner, speciellt med anknytning till den humanistiska traditionen.

Undervisningen bör utgå från och knyta an till elevernas mognad och egna erfarenheter samt lokala och aktuella händelser med respekt för hemmens olika traditioner och livsåskådningsfrågor.

RIKTLINJER

På lågstadiet bör undervisningen i huvudsak ansluta sig till elevens egen livsmiljö. Seder och levnadsförhållanden inom andra kulturer kan belysa och vidga elevernas egen tillvaro.

På högstadiet granskas framför allt de mänskliga rättigheterna och därmed förbundna normer. Man bör tillämpa en mångsidig behandling av livsåskådningsfrågor för att främja elevernas etiska utveckling och för att hjälpa dem att forma sin egen livsåskådning.

Undervisningen i livsåskådningskunskap kan med fördel integreras med speciellt samhällskunskap, historia och geografi. De ämnesövergripande studierna bör på ett mångsidigt sätt behandla bl.a. familjefostran, fostran till fred och internationalism samt lag- och rättsfostran.

HUVUDMOMENT, lågstadiet**Jagbild och identitet**

- utvecklandet av elevens självkänsla – att söka sig själv
- Relationer, vänskap och kamratskap
 - kärlek, glädje, sorg och fruktan
 - förebilder
 - att vara ålänning
 - arbete, vila och rekreation

Mänskliga och medborgerliga rättigheter

- individuella olikheter
- gemensamma allmänmänskliga värden, de mänskliga rättigheterna ställning i världen, rättigheter och skyldigheter
- mobbning

Seder och levnadsförhållanden

- levnadssätt och boendeförhållanden
- samverkan mellan folken och kontakter människor emellan

Livsåskådningens grunder

- avgöranden som ligger till grund för icke-religiösa livsåskådningar och religiösa livsåskådningar
- innebörden i religionsfrihet

Jorden, naturen och människan

- forskning om världens och livets uppkomst, människans utvecklingshistoria
- människan och kretsloppet i naturen
- skyddandet av miljö, djur och växter

Samhällets, kollektivets och individens moraliska ansvar***HUVUDMOMENT, högstadiet*****Familjen i det nutida samhället**

- seder och bestämmelser vid namngivning, vigsel och begravning
- olika samlevnadsformer
- olika uppfattningar om idealsamhällen

Ansvar och etik

- livets mening och värden i livet
- egna beslut, möjligheter att påverka och följer av egna handlingar
- ungdomskulturens etiska värden
- ansvar, frihet och meningsfullhet i arbete och yrkesliv
- olika former av yrkes- och allmän etik t.ex. vetenskap, information, hälsovård, affärsliv, politik och förtroendeuppdrag
- tillförlitlighet i information, datateknikens konsekvenser och följer

Religion och ateism

- världsreligionerna och ickereligiösa livsåskådningar

Rättvisa och rättigheter

- uppfattningar om rättvisa gällande t.ex. förmögenhet, sysselsättning, jämställdhet mellan könen, de handikappades rättigheter
- värderingar, normer och lagar
- den humanistiska traditionen och dess uppfattningar om livet
- människans grundbehov och grundrättigheter

Världens framtid

- möjligheter att påverka den framtida utvecklingen
- naturtillgångar, fördelning, miljöproblem och befolkningstillväxt
- fredsfrågor

Bilaga 3

Arbetsplan 06-07

Religion

Våra religiösa högtider behandlas varje år.

Årskurs 1

- Skapelsen
- Jesus-centrala händelser
- Högtider
- etik och moral

Årskurs 2

- Bibeln
- Jesus-liknelser och underverk
- Palestinas karta
- etik och moral

Årskurs 3

- patriarkerna
- Josef och hans bröder
- Moses och budorden
- etik och moral

Årskurs 4

- Profeterna
- Jesu liknelser
- Jesu underverk
- vår församling
- etik och moral

Årskurs 5

- kyrkoåret
- Paulus
- bibelkunskap
- etik och moral

Årskurs 6

- kristendomens spridning från urkyrka till nutid
- Martin Luther
- Heliga Birgitta
- etik och moral

Bilaga 4

GRUNDSKOLELAGEN

Verksamheten skall främja:

- demokratiska värderingar
- internationell förståelse
- jämställdhet mellan könen
- freds vilja
- principerna om människors lika värde
- ekologiska grundprinciper
- respekt för och hänsyn för miljön

LÄROPLANEN

Skolan och samhällsutvecklingen

- *social kompetens*
- *samarbete*
- *internationalisering och europafrågor tillför vår kultur nya utmanande element (språkkunskaper)*

Landskapet Ålands läroplan för grundskolan

Enhetlighet och likvärdig grund för fortsatt utbildning

- *kultur, etik, livsåskådning, människosyn som det västerländska samhället av tradition är baserat på*

Riktlinjer för kommunens grundskoleverksamhet

Undervisningens syfte

- *hjälpa eleverna att strukturera och sortera den kunskap och de färdigheter som de i allt större utsträckning inhämtar utanför skolan*
- *förberedas för ett framtida samhälle ... ge självförtroende att möta och behärska förändringar*

Allmänbildning, kunskaper och färdigheter

- *allmänbildning omfattar såväl teknisk och naturvetenskaplig som humanistisk och samhällsvetenskaplig kunskap ... etisk och estetisk lyhördhet, ett utvecklat känsloliv ... förmåga att ... granska frågor ur olika synvinklar*
- *kunskaper och färdigheter måste utvecklas ... för att möta aktuella och framtida frågeställningar och problem*

Etiska grundvärderingar och fostrande verksamhet

- *hävda de värden och normer som vårt samhällsliv och vår skolverksamhet vilar på ... principerna om personligt ansvar, samverkan och likaberättigande, sanning och rätt, tolerans, jämställdhet ... hänsyn till miljön*
- *dessa grundläggande etiska värden är inte givna eller självklara ... måste diskuteras och utvecklas tillsammans med nya generationer*
- *etiska frågeställningar skall behandlas i undervisningen för att hjälpa eleverna att utveckla personliga ställningstaganden*
- *samarbeta och lösa konflikter*

Frågor:

1. Tycker du att målen i grundskolelagen och läroplanen uppfylls genom din religionsundervisning? Finns det en konflikt mellan teorin (målen) och praktiken (undervisningen)? Eller kanske till och med mellan läroplanens övergripande mål och religionskunskapens mål?
2. Tycker du att ämnet religionskunskap är rätt redskap att lyckas med ovanstående mål?
3. Tycker du att läromedlen är bra, eller använder man sig mycket av eget arbete?
4. Använder du dig av ett jämförande förhållningssätt? (t.ex. den gyllene regeln vars motsvarighet förekommer i flera religioner) Jämför du på ett positivt sätt mellan olika religioner? Likheter eller olikheter?
5. Ges barn möjlighet att ta ställning till om detta (t.ex. skapelsen enligt Bibeln) är ”sanningen”? Utgår du som lärare från ”sant” och ”falskt”?
6. Det står i läroplanen att: ”religionsundervisningen skall även orientera om övriga religioner”. Vilken tolkning ger du ordet ”orientera”? Ligger det en värdering i det? Räcker det enligt dig att orientera om övriga religioner?
7. Har konfessionell religionsundervisning varit ett hinder eller ett stöd för att uppnå de övergripande målen?
8. Hur ska man bäst undervisa om religioner/ i religion?

Bilaga 5

Intervju med Klara

Tycker du att målen, i grundskolelagen och läroplanen, uppfylls genom din religionsundervisning?

Jag tycker att det, när man tittar på vad som skall ingå i religionskunskapen, är ganska mycket. Det är ganska mycket som skall ingå, mycket av det som står under religion tycker jag också att ingår överlag i skolundervisningen. Att uppfylla? Ja, det tror jag blir mer individuellt för varje lärare, att men utgår lite från sig själv. I ett annat ämne som matte, är det liksom mer konkret att det här skall läras, man har alltså en insikt att det är nyttigt att kunna, eller om du läser geografi och läser om Amerika så är det bara på det viset. Men med religionen så, blir det som man är som person som man riktar sin undervisning. Man uppnår säkert en del mål med sin undervisning, medan en del mål berör man överhuvudtaget inte ens.

Nej just, för de är ganska många.

Jo, och många mål tror jag att också man jobbar med överlag i skolan.

Tycker du att det finns en konflikt mellan de här målen och undervisningen, mellan teorin och praktiken?

Det finns väl alltid egentligen, det spelar ingen roll vilket ämne det är. Ibland kan man känna när man som lärare jobbar, att de här målen svävar lite ovanför ens huvud. Att man är medveten om att de finns där och man har ett krav på sig att man ska nå dom, men på något vis måste man förnuftig liksom, och inse att barnen är olika, lärare är olika. Ibland uppnår man ju målen men väldigt sällan skulle jag tro att man uppnår det som krävs, utan man måste själv sätta lite mål som man ska uppnå.

Om man tittar på läroplanens övergripande mål, och religionskunskapens mål, tycker du att det finns en konflikt dem emellan?

Det blir när man jobbar, eller så länge jag har jobbat med religion, att man utgått från skolans arbetsplan och så följer man den. Jag måste erkänna att jag har väldigt sällan tagit upp alltså läroplanen och tittat i den, utan man har ju liksom följt... jag har liksom fyllt upp själv. Så jag tror det är väldigt sällan man går till de här andra, fast man borde ju göra det, för det är övergripande för alla skolor. Medan ens arbetsplan är bara för skolan. Men jag kan helt ärligt säga att jag sätter mig väldigt sällan in i läroplanen.

Till vardags gör man inte det?

Nej, det tycker jag inte, utan man har fullt upp att uppnå skolans mål. Sen kan man ju hoppas att de som har satt skolans mål har kollat igenom det här. Jag förlitar mig lite på det.

Tycker du att ämnet religionskunskap är rätt redskap att lyckas med ovanstående mål? Det sade du i och för sig lite redan, att det kommer fram i...

Det kommer mycket sånt här, social kompetens och sånt här. Religionskunskap är ju inte i dag

så mycket med social kompetens. Jag tycker religionskunskap i dag handlar mest om, åtminstone på lågstadiet, att lära sig om Jesus, man läser om Gud, man läser alla liknelser. Jobbar du med sociala grejer så tycker jag mer det är i praktiska ämnen, det är på skolgården, såna här grejer. Visst blir man ju och diskuterar såna här, om man säger etiska frågor då, och moral lite så där att, gjorde han rätt, men det utgår ofta från Bibeln tycker jag... Ändå så, religionskunskapen det är religionskunskap.

Och så ibland försöker man knyta det till...

Ja, ibland försöker man. Det ingår ju ingen livsåskådning, det finns ingen relation till livsåskådning på lågstadiet. Men jag tycker inte heller att man så ofta binder in det i religionen, utan det är fakta som jag tycker man mest inriktar sig på.

Tycker du att läromedlen är bra, eller använder man sig mycket av eget arbete?

Jag tror att man överlag använder mycket eget arbete. Om man jämför när man själv gick i skola, så då hade man sin bok, man hade sin arbetsbok och så jobbade man då en sida varje gång. Men i dag upplever jag överlag att lärare plockar det som känns rätt för dem. För det vet jag ju själv, att vi har inte använt en läsebok men vi har jobbat väldigt mycket, gjort egna övningar, egna papper och sånt där. Klippa och klistra. Man känner då att varför ska man ta ett nytt material, när man ska hålla på med det här, de där liknelserna. Dom har funnits i alla böcker genom alla år, så därför tror jag man plockar mycket själv, och det som känns rätt för en själv. Jag använder till exempel en som jag hade när jag gick i tvåan, som man kan använda nu och kopiera ifrån.

Jo, det ändrar sig ju inte.

Nej, det har ju inte ändrat sig så man har inte heller satsat på, investerat i nåt nytt material, utan det blir bara färggrannare bilder eller sådär. Jag tycker innehållet är detsamma, man plockar nog mycket tror jag, det tror jag många lärare gör.

Använder du dig av ett jämförande förhållningssätt? Jag har ett exempel här, den gyllene regeln, dess motsvarighet förekommer ju i flera religioner.

Den undervisning som jag har haft så har jag ju haft. Jag har inte kommit in på de andra religionerna på det viset. Men såhär spontant skulle jag säga att jag tyvärr själv lite har den inställningen jag har till religion, att man inte har nåt sådant där sprudlande intresse, och sen så går man nog tillbaks till vad man själv lärde sig i skolan, och då var det det här, läsa om en religion skilt för sig liksom, och sen var det ingenting mera. Det var aldrig något jämförande eller vad har vi för likheter och sådär, spontant skulle jag säga: näej.

Just det, betonar man likheter eller olikheter?

Olikheter tror jag, där är det ju också en sån där grej att, det finns säkert jättemånga bra lärare som gör rätt, som diskuterar likheter, att det behöver ju inte vara dom och vi, utan att det, om man bara tittar på många religioner så är det mycket som är lika. Men jag tror i skolan poängterar man dom och vi. Men nu ska man inte dra alla över en kam, det finns säkert jättemycket bra religionslärare. Skall man försöka fascinera barnen på något sätt, att dom tror så här därför äter inte dom det, eller därför offrar dom, såna här grejer liksom, att man skall försöka göra det lite smaskigt för att barnen ska ha något slags intresse av det. Jag tycker nog

att det man har upplevt, så är just olikheterna, man liksom skriver ner vad skiljer vår religion från dom liksom, det är aldrig att man försöker liksom skapa någon gemenskap.

Ges barn möjlighet att ta ställning till om, t.ex. skapelsen enligt Bibeln, att det är "sanningen" ?

Där tror jag att det handlar mycket om du själv som lärare är väldigt troende, eller om du inte som lärare är troende. Jag menar, det finns inget ämne annars i skolan där din personlighet spelar in så mycket, man kan tycka om ett ämne mer eller mindre, men där är det ju någonting speciellt. Där tror jag att det är extra viktigt att man verkligen är öppen till att barnen ändrar sig varannan vecka med olika saker, man måste kunna vara öppen för att inse att det finns människor som inte tror på det här.

Pratar man om det?

Jag kan inte påminna mig någon gång att man liksom värderade Bibeln, att är det här sant, är det här troligt, utan det bara var så. Sen när man blev äldre, när jag själv inte är troende, så påpekade jag åt mina barn att det här, det är ingenting som säger att det är så här. Det är liksom inte som att Mariehamn är Ålands huvudstad, och så är det, utan det här är skrivet, det här är en bok, och det är jätte spännande för barnen när man läser att man far upp i himlen och så där, men själv blir jag liksom så där realistisk, att nej men kan det här faktiskt stämma. Det tycker jag att jag påpekar åt barnen. Att man läser religionskunskap för att få en förståelse av det samhälle man lever i själv, att det är ju uppbyggt så mycket på kristendomen, men att sen om man tror det eller inte, det är liksom upp till en själv. Som lärare lär man inte ut Bibeln, och alla barn skall tro på den, och alla barn skall vara kristna och religiösa, utan man måste ju lägga fram det på det viset att så här är det, och religion tar man upp därför och därför, och sen är det upp till er själva.

Har du någon gång tänkt på att man kunde, när man pratar om skapelsen, under samma lektion säga eller prata om att om man inte tror så här, kan man t.ex., tro att jorden kom till genom Big Bang. Kommer det under samma lektion, eller under ett helt annat ämne?

De gånger jag har haft religion då, så där har man ju tagit upp den väldigt tidigt, kanske i årskurs ett redan, då man pratar om hur jorden kom till. Och sen först i årskurs tre då så har vi pratat om Big Bang och det här, och då tror inte jag barnen kopplar att först har man läst i religionen om att Gud skapade jorden och sen läser man i hembygden att jorden skapades genom Big Bang, jag tror inte de ser något sammanhang. För det kopplas aldrig, jag tror aldrig man kanske säger att, att så här tror de kristna och så här tror de här, de här som håller på. Jag tror det är få barn som säger, jamen vad då, att skapade inte Gud jorden, de kopplar inte ihop det.

Borde man göra det tycker du?

Absolut. Det finns ju bra böcker. För det där är ju också en grej, att det är ju upp till dig som tror, liksom att du får tro, det finns ju ingen som hundra procent kan säga att så här var det, att där måste du också. Men sen tror jag också över lag att man ibland behöver integrera ämnen mera. Jag tror man som lärare är lite så där halvstressad idag.

Det står ju faktiskt i läroplanen att man skall göra det...

Just att binda ihop det då. Jag tror det är där just i början, när man ska liksom skapa intresse för religion, och då, det ska vara så spännande och det är berättelser. Men sen finns det också ett annat sätt, eller tio andra sätt, hur jorden kan skapas, det tror jag blir kaos liksom i deras huvuden också att för dem tror jag det är viktigt att ha någon som säger: såhär var det. Ju äldre du blir ju mer börjar du ha åsikter och kritiskt granska saker. Jag tror att man som person har för religiösa åsikter och värderingar, det spelar in väldigt mycket i religionsundervisningen. Är du beredd att som en sån här superkristen gå in och vara villig att förklara för barnen också att det kan finnas ett annat sätt. Du måste ju göra det, men man kanske inte är så jätte sugen på det, om man själv väldigt mycket tror på skapelseberättelsen.

Det står i läroplanen att "religionsundervisningen skall även orientera om övriga religioner". Vilken tolkning ger du ordet "orientera"?

Vad då orientera? Det ger en lite fria händer om man säger så. Orientera är att med barnen ta sig igenom, kolla upp en liten, snabb springning över Du kollar av, hur ser man på kvinnosynen här, och så kollar du av.

Är det positivt eller negativt?

Jag tycker det är negativt i den bemärkelse att det säger inte riktigt vad man skall göra. Så fort det ges en tolkningsmöjlighet så kan det betyda att två lärare som ska göra samma sak gör så himla olika, vilket gör att barn får totalt, skilda kunskaper om en grej. Det kan betyda att man tillsammans med barnen utforskar, eller så kan det hända att man orienterar, går igenom punkt för punkt, för punkt.

Har konfessionell religionsundervisning varit ett hinder eller ett stöd för att uppnå de övergripande målen?

Det beror på hur man själv handskas med religionsundervisningen. Det är ju risk att det låter pessimistiskt, eftersom jag själv inte finner religionsämnet intressant, vilket jag också tror har att göra mycket med att jag känner att det är för inriktat på, den här rabbeltjosan, liksom att hålla på och läsa om alla gubbar och tantor och liknelser och det här. Jag tror att man måste för att barnen ska fastna för religion att det skulle vara mer stimulans att börja just med det kritiskt granskande, bara att ta in andra religioner redan där. För just den här religiösa religionsundervisningen så tror jag tar kål på barns intresse av religionen på något vis, för det blir för mycket om man ska liksom hålla på och gå igenom hela Bibeln.

Ja, för det står ju faktiskt under "riktlinjer" också att undervisningen skall utgå från elevernas verklighet. Är det här deras verklighet?

Dom kör på i samma tåg som dom har gjort när det var jättereligiöst. Om man går tillbaks i historien, så alla gick i kyrka på söndagar, man bad liksom, bordsbön och kvällsbön och så är det ju inte i dagens samhälle. Om man tittar i, bara i ens egen klass, så kan jag ju säga, där är det få religiösa föräldrar, som kanske går i kyrkan någon gång. Religionskunskapen i dag hänger inte med verkligheten. Det kanske gjorde det för tjugo, tjugofem år sedan, men den gör inte det i dag. Jag tror det är just så man tar kål också på barns intressen, det att dom känner att det här har inte med mig att göra.

Hur ska man bäst undervisa om religioner/ i religion?

Jag tror att man måste gå ganska mycket till sig själv, innan man överhuvudtaget startar upp, och se på sig själv lite vad man har för slags åsikter, och värderingar själv, och, men ändå liksom vara öppen till att ta in det barnen liksom har att ge. Man får ändå som vuxen inte, som lärare tycker jag i alla fall, överföra sina egna värderingar i den mån att man kväver barnens eget, egna funderingar och åsikter. Jag tror att, jag tycker, det som jag spontant så där, det är att man ska tidigare börja prata om andra religioner. För det är ju också om man säger en val? av barn, dom kanske vill bli muslimer, jag menar, det är ju ett val dom måste få göra.

Eller en lättare fråga, nästa vecka kanske de får en ny klasskamrat som är muslim.

Ja, och så har dom ingen koll, där blir det ju en sån grej att då tar dom tag i det då, och berättar att nu är det så här att vi ska få ett nytt barn då liksom. Barnen skulle gynnas av det mycket, att ta det tidigare, för jag tror de skulle ha en annan förståelse för varför till exempel det händer saker i världen, när det är religionskrig och såna här saker, att ha lite koll. Det är klart man måste, jag kan väl tänka mig i ettan då att man lockar med det här, men att man ändå måste nämna, jag tycker inte att man får undanhålla barnen, att man ska guttegulla där då med skapelseberättelsen, utan från början göra klart, det här är vår religion, men att sen finns det så och så många andra religioner och att folk tror olika, så här liksom är, det här grundar sig vår kultur på.

Och då kommer man inte heller in på det här med "vi" och "dom".

Nej, jag tycker det man måste fokusera på är att se på vår religion från den syn det liksom, det vårt samhälle är uppbyggt, inte på att man skall gå till skolan och läsa den här, och så skall du bli religiös eller så där. Jag tycker det är fel ingångsvinkel. Man måste också kunna vara kritiskt granskande till sin egen religion. Jag tycker man tidigare skulle börja kolla lite i dom andra religionerna, än att det skall komma sen, i högstadiet, och då skall det liksom gå ut på att man skall kolla olikheterna. Jag tror man måste kolla på vad barnen kan ha mest nytta av och kunna.

Intervju med Birgitta

Tycker du att målen i grundskolelagen och läroplanen uppfylls genom din religionsundervisning?

Det tycker jag nog inte. Läroplanen och grundskolelagen vet man nog om att finns, men man använder sig inte direkt av den, man kanske slår upp någon gång när man funderar på någonting, men det är ju arbetsplanen som egentligen styr ens arbete helt i huvudsak. Det är där man ser vad man skall försöka hinna med.

Där finns det alltså en konflikt mellan teorin och praktiken?

Ja, det gör det.

Finns det tycker du en konflikt mellan läroplanens övergripande mål och målsättningen med religionskunskapen? Får man med all ?

Nej, det tycker jag inte.

Tycker du att ämnet religionskunskap är rätt redskap att lyckas med ovanstående mål?

Kanske delvis, men om jag tänker på de här målen, så tycker jag att det är i många andra ämnen som man försöker uppnå dem, till exempel i samhällskunskap. När jag ser på de här målen tänker jag nästan mer på samhällskunskap än religion. Jag tycker inte att det är fel egentligen att de skall ingå i religionskunskap, men jag tänker mer på samhällskunskap.

Men om du svänger på kakan, tänk dig att du under en religionslektion försöker få in de här målen, går det?

Vissa kan man kanske få in.

Är läromedlen bra, eller använder man sig mycket av eget arbete?

Läromedlen har väl blivit bättre tycker jag. Tidigare kanske läromedlen styrde för mycket vad man skulle hålla på med, att fastän man skall titta i arbetsplanen så var det liksom boken som styrde lite vad man skulle göra. De böcker som man har haft på skolan, man har måst använda sig av dem fast man inte skulle ha velat, för att det finns klassuppsättningar av dem, och då använder man sig av den serien fastän man egentligen skulle vilja ha ett annat läromedel. Man har använt sig av det några år, och då använder man det några år till.

Nog försöker man använda sig av eget arbete, försöker hitta på andra ställen dom saker som arbetsplanen säger att man skall göra. Sen tycker jag väl att man försöker ta in andra saker, inte bara böcker, som filmer och diabolbilder, man försöker variera. Där skulle det vara trevligt om det skulle finnas lite mera, nytt material.

Använder du dig av ett jämförande förhållningssätt? (t.ex. den gyllene regeln som har motsvarigheter i flera religioner) Pratar man om det?

Jag tror inte man berättar så mycket om det egentligen i och med att man kommer väl aldrig in på så mycket andra religioner i de klasser jag har undervisat. Man har inte kommit in på andra religioner och då har det inte blivit naturligt att man har pratat om det.

Kan det bero på att man enligt läroplanen skall ta upp världsreligionerna först på högstadiet?

Antagligen.

Men om man nu gör jämförelser mellan religioner, jämför man på ett positivt sätt?

Jag tycker i alla fall att man borde det, hoppas att man gör det.

Om man utgår från kristendomen, som man ju gör, pratar man mer om likheter än om olikheter (även om du säger att man inte pratar så mycket om andra religioner)?

Det viktiga tycker jag är att barnen får förståelse för andra religioner. Jag menar att de inte bara tror att så här är det, att de bara får reda på en sak och sen måste de ju få... Sen tycker jag det beror mycket på, de här yngre barnen, där kommer det ju inte alls någonting med de andra religionerna.

Tycker du att det är för sent att ha det först i högstadiet?

Nog kanske man skulle kunna ha det i slutet eventuellt, på femman, sexan. Men då kanske bara som en liten inledning, att de får orientera sig i det lite. Jag tycker det blir för mycket, om man tänker alla världsreligioner, det är ganska mycket de inte förstår ändå.

Ges barn möjlighet att ta ställning till om (t.ex. skapelsen enligt Bibeln) är "sanningen"?

I alla fall så säger man att man "tror" så här. Inte säger man ju till barnen att så här är det, punkt slut det här ska ni tro. Ofta tycker jag att man försöker säga att man vet inte riktigt, men så här tror en del och alla får tro hur man själv vill, man försöker poängtera det. Ofta tycker jag, åtminstone när det gäller de mindre barnen, de vill inte, eller de kanske vill men de förstår inte att de ska ta ställning. Nog är man noga med att säga att alla inte behöver tycka lika.

I läroplanen står det att; "religionsundervisningen skall även orientera om övriga religioner", vilken tolkning ger du ordet "orientera"? Ligger det en värdering i det?

Orientera för mig är mer att man ska lära sig lite om det, man ska få en uppfattning om det. Det är ingen värdering i det, det är mer att man ska, det här ska man läsa om och resten ska man orientera sig om, då ska man få veta lite om det andra.

Då kommer det på andra plats i alla fall.

Det kommer på andra plats, ja, om det sen kanske är en värdering...

Räcker det enligt dig att orientera om övriga religioner?

Då är det lite det där igen att när det kommer så sent in enligt läroplanen. Nog ska man ju lära sig om de andra religionerna, men ofta är det ju tiden som kanske inte räcker till, och sen måste det anpassas efter barnens mognad.

Har konfessionell religionsundervisning varit ett hinder eller ett stöd för att uppnå de övergripande målen?

Inte skulle jag säga att det varit ett hinder.

Om vi tittar på ämnet livsåskådningskunskap som är "motsatsen" till konfessionell undervisning...

Jag tycker att de här momenten är jättebra, de kunde ju vara med här (visar på sidorna om religionskunskap). Jag tycker de här sakerna (alltså målen för livsåskådningskunskap), de gör man ju ganska mycket ändå både under religionen och under andra ämnen. I alla fall i de lägre klasserna kommer det ganska mycket upp det där hur man ska vara mot varandra och allt det där. Det tycker barnen är ganska roligt, "men är det religion" kan de fråga.

Varför blir de förvånade, är religion oftast tråkigt?

Fast ibland vet jag inte att de tycker att det är så trist. Berättelserna och sånt är ju ganska roligt.

Det här är egentligen nästa fråga men... Många av de här berättelserna kan man ju till exempel dramatisera ganska lätt, det brukar de tycka att är ganska roligt, att spela lite teater. Man gör det kanske inte så ofta, men det är ett roligt sätt.

Hur ska man bäst undervisa om religioner/ i religion?

Att dramatisera pratade vi redan om. Sen tänker jag på när jag själv under min utbildning läste 10 poäng religion, så tyckte jag att det man lärde sig bäst av, var att få fara runt på studiebesök. Det fanns ju ganska många platser att besöka och vi hade en ganska engagerad lärare. Att träffa folk i olika församlingar eller höra en muslim berätta gjorde det lättare att förstå. Nog skulle man ju kunna få personer att komma till skolan och berätta om sin religion. Men det är alltid kostnader och så där som styr. Sen måste man alltid utgå från barnen, men det är inte alltid så lätt.

Utgår undervisningen från barnens verklighet, upplever du när ni pratar om kyrkoåret, gudstjänstlivet och allt sådant att det är deras vardag?

Nej, det känns nog ganska främmande för dem. De barnen som kanske har en lite mer kristen uppfostran eller är med i någon frikyrka, de kanske är lite med vad det handlar om, om man diskuterar.

Är det många?

Nej, kanske någon i varje klass.

Påverkar ens eget intresse undervisningen?

Det påverkar absolut tror jag. Men det gäller alla ämnen, vissa ämnen brinner man lite mer för. Fast även om man inte tycker så mycket om ett ämne, inte ska ju barnen märka det. Men religion är ju ett ganska brett ämne, även om man inte gillar alla delar. Man borde kanske sätta sig in mer, det är ju ett spännande ämne. Och sen har man ju ganska mycket att jobba på, när många barn säger att de inte tycker om religion. Det ligger en utmaning i det att de ska tycka att det är roligt. Men för att de ska tycka att det är roligt måste de ju förstå, och då måste man ju utgå från deras verklighet.

Intervju med Gustav

Tycker du att målen i grundskolelagen och läroplanen uppfylls genom din undervisning?

Ja, i stort sett så tror jag väl det, att det jag har gjort i alla fall under det här senaste läsåret i årskurs fyra då, känner jag själv att jag är ganska nöjd. Sen om man kontrollerar med varje barn, så kan det säkert vara väldigt olika, vad de verkligen har lärt sig, det är ju trots allt det viktiga.

Känner du att du har de normativa texterna i ryggraden?

Nej.

I de andra intervjuerna har lärare svarat att de mest använder och utgår från arbetsplanen.

Ja, så har jag gjort.

Tycker du att det finns en konflikt mellan teorin och praktiken?

Kanske inte egentligen, men det är ju så svårt att få det igenomfört, och ett mål är ju ett mål, sen är det ju kanske inte en absolut punkt man kommer att uppnå med alla elever, utan man strävar ju till det. Jag tycker inte att det råder en konflikt.

Tycker du att ämnet religionskunskap är rätt redskap att lyckas med ovanstående mål?

Ja det vet jag väl inte alltid, kanske man kunde ta upp det inom andra saker också. Kanske man borde ha nya ämnen i skolan också som mer skulle betona liv och levande.

Tycker du att läromedlen är bra, eller använder man sig mycket av eget arbete?

Jag har nog faktiskt försökt använda läromedlen, eftersom jag tycker att barnen behöver ha en text att läsa ifrån. Läsandet är ju en viktig sak. Men också för att ha någonting att diskutera runtomkring, hemma också, för annars blir det ju svårt för hemmet att delta i ett ämne som religion. Vi har inte haft så mycket eget arbete, mer diskuterat runt texterna. Texterna är ju inte bra, de kunde vara mycket bättre, och det kunde finnas mycket mera tilläggsmaterial också i en religionsbok, där de som är intresserade kunde få läsa lite mera. Så jag tycker ju att böcker kan vara mycket tjockare...

Är det fastländska eller rikssvenska böcker?

Bådadera.

Båda fungerar lika bra?

Ja, nog är det väl så att de rikssvenska är mer anpassade till barnen då, men ibland tycker jag väl att de är lite väl förenklade. Texter ska inte alltid vara så banala, är de lite svåra så lär man sig ju någonting.

Använder du dig av ett jämförande förhållningssätt? Mitt exempel är den gyllene regeln vars motsvarighet förekommer i flera religioner.

I lågstadiet här hos oss så tror jag nog vi talar mest om det som finns inom kristendomen, eftersom vi inte kommer in på andra religioner just alls. Kanske man gör det mera i högstadiet. Men man försöker ju alltid i sin undervisning använda det som Jesus har sagt då, och försöka översätta det till våra förhållanden. Den jämförelsen tycker jag är viktig. Att barnen uppfattar honom som en hjälte och en sanningssägare, och att det är hedersamt om man kan följa de riktlinjerna i livet. Så på det sättet jämför man. Jesus är ju också en auktoritet(?) inom andra religioner, att det som han har sagt och gjort uppfattas som rätt och riktigt.

Ges barn möjlighet att ta ställning till om t.ex. skapelsen enligt Bibeln är "sanningen"?

Ja, jag har i alla fall inte utkrävt av barnen att de ska säga på det ena eller det andra sättet, och jag har inte heller givit bilden av mitt förhållningssätt, utan jag har väl nog mer i

religionsundervisningen tagit upp vad som finns helt enkelt, mer neutralt då.

Enligt arbetsplanen skall man inom ämnet religion ta upp skapelsen enligt Bibeln med årskurs ett, sen kommer Big Bang inom ämnet samhällskunskap i årskurs två. Är barnen för små att ta ställning till detta att det är två sidor av samma sak.

Ja, jag tror att saker som vad som är rätt och fel, rimligt och orimligt, det försöker man ju diskutera med barnen, det vill man ju att de ska ta ställning till. Omsorgen om nästan, att låta hjälpen gå vidare och sådana saker...

Men inga knepigare frågor?

Nej. Jag tror att barnen är för små till det. Frågor om Gud, det är ganska suddigt och svårt.

Det står i läroplanen att religionsundervisningen skall orientera om övriga religioner. Vilken tolkning ger du ordet "orientera"?

Man ska känna till tycker jag.

Ligger det en värdering i det?

Ja, det gör det väl, därför att vi har en grundskola som har tagit ställning för att kristendomen ska barnen ha god kännedom om, och vara väl insatta i. Indirekt blir det väl ganska mycket om judendomen förstås då eftersom vi har gamla testamentet.

Räcker det enligt dig att orientera om övriga religioner?

Jag tror i alla fall med de här minsta barnen här hos oss. Men jag kan nog väl tänka mig i sådana samhällen där man har många olika kulturer så skulle det vara viktigt att man gav en mer ingående bild också, rent konkret tror jag. Sådär hur man gör i en synagoga... Jag tänker just på de här storstadsklasserna här i Norden. Det finns ju många invandrabarn, och det uppstår ju en hel del knepigheter i samband med olika festligheter som ska vara i skolan, och vi puttrar på då med våra kyrkobesök här, och låtsas inte om som världen skulle ändras...

Har konfessionell religionsundervisning varit ett hinder eller ett stöd för att uppnå de övergripande målen?

Jaa, det är ju det vi har och det är ju inom den undervisningen som vi också har våra mål. Jag tror att vi måste ändra på målen då... Det kan nog bli en ganska stor fråga tror jag innan det är färdigt. Vi är ju så att säga en sådan där ort vi som släpar efter i alla möjliga sammanhang. Självstyrelsen till trots då... Å andra sidan omfattar självstyrelsen inte religionsfrihetslagen...

Hur ska man bäst undervisa om religioner/ i religion?

Man ska göra som di Leva... mirakel och universum och allt ihop. Nej, skämt åsido man ska ge en så mångsidig bild som möjligt av andra religioner också, och de positiva sidorna, för det är människorna som står för de negativa. Religionerna har väl i sig inte förorsakat någon skada, utan de har varit verktyg för människor. Hade det inte varit religioner så hade det varit något annat. Religionerna är ju lite farliga på det viset, man tar till en auktoritet utanför, och utför handlingar, jag tänker på korstågen och inkquisitionen.